

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИХ УМІНЬ
ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Освітньо-професійної програми

Дошкільна освіта

Мельник Анастасія

Керівник к.пед.н., доцентка Гриценко І.В.

Рецензент

Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ....	7
1.1. Сутність поняття загальнокультурної компетентності як педагогічної категорії.....	7
1.2. Специфіка формування загальнокультурної компетентності у дошкільному віці.....	15
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	29
2.1. Обґрунтування педагогічних умов розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників.....	29
2.2. Діагностика рівнів розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників	29
2.3. Формувальний етап експериментальної роботи	45
2.4. Аналіз ефективності впровадження педагогічних умов розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників.....	56
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	70
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача ...	72
Додаток Б. Приклади для розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників.....	

ВСТУП

У сучасному світі, що характеризується стрімкими соціоекономічними, культурними та технологічними трансформаціями, зростає значущість загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку. Ця компетентність є ключовою для успішної адаптації дитини до соціуму, оскільки визначає її здатність ефективно сприймати та взаємодіяти в різноманітних культурних контекстах. Формування соціокультурної компетентності є складним інтегрованим процесом, що вимагає залучення знань з різних наукових галузей, зокрема педагогіки, психології, соціології, культурології та народознавства.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена викликами глобалізації та сучасними умовами в Україні, зокрема воєнним станом. У цій ситуації перед педагогами постає завдання формування всебічно розвиненої особистості, яка, з одного боку, має стійку національну та громадянську позицію, засновану на українській історії та культурі, а з іншого – володіє навичками ефективної взаємодії у полікультурному середовищі. Це передбачає розвиток мовленнєвого етикету, емпатії та толерантності.

Ці положення знаходять підтвердження у ключових нормативно-правових документах української освітньої системи, таких як Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та «Про вищу освіту», Базовий компонент дошкільної освіти.

На сучасному етапі наукові дослідження приділяють значну увагу проблемам, пов'язаним із формуванням загальнокультурної компетентності. Вивченню дефініцій поняття та його специфіки на різних освітніх рівнях присвячені наукові праці З. Атаманчук, Г. Беленької, Л.Зданевич, Л. Курінної, Г. Ватаманюк, Л. Вольнової, Т. Бондар, та ін. Проблематика вивчення та використання мови в культурному контексті, її зв'язку і формуванням загальної культури та національної свідомості, існуванням особистості в полікультурному середовищі, висвітлено в

дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Л. Артемової, І. Рогальської, О. Трифонової, В. Мичковської.

Попри значущість проблеми, у теорії та практиці формування загальнокультурної компетентності існують суттєві суперечності та прогалини. Не зважаючи на численні наукові дослідження, термін «загальнокультурна компетентність» не має усталеного визначення в науково-педагогічному дискурсі. Багато існуючих дефініцій є неповними, оскільки не враховують усіх його структурних елементів. Часто це поняття помилково ототожнюють із «полікультурною компетентністю». Окрім того, недостатньо вивченим залишається питання формування україномовної культурної компетентності, особливо у контексті розвитку дітей старшого дошкільного віку. Актуальність і необхідність вирішення цих проблемних питань обумовили вибір теми магістерського дослідження – *«Формування загальнокультурної компетентності дошкільників у закладах дошкільної освіти»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування загальнокультурної компетентності дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Для реалізації мети було поставлено наступні завдання:

1. Проаналізувати стан наукової проблеми формування загальнокультурної компетентності в теоретичних і практичних дослідженнях.
2. Визначити сутність, структуру, критерії та показники сформованості загальнокультурної компетентності дошкільників.
3. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови та зміст роботи з формування загальнокультурної компетентності у закладах дошкільної освіти.
4. Експериментально перевірити ефективність розробленої системи роботи з формування загальнокультурної компетентності у дошкільників.

Об'єкт дослідження – формування загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку, а *предмет* – педагогічні умови розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Гіпотеза випускної роботи: розвиток загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку відбуватиметься більш ефективно за наступних педагогічних умов:

- *використання проблемних ситуацій в освітньому процесі ЗДО;*
- *створення доброзичливого психологічного клімату в групі та колективі;*
- *створення сприятливого культурно-освітнього середовища у закладі дошкільної освіти.*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Випускну роботу виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Психолого-педагогічна підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах кризових викликів суспільства».

Методи дослідження:

1. Для розробки концептуальних засад дослідження та верифікації його ключових параметрів були застосовані такі *теоретичні методи*: теоретичний аналіз та синтез наукових джерел (комплексне вивчення, інтерпретація та узагальнення опублікованих даних – монографічні дослідження, наукові статті, дисертаційні праці) з метою визначення сутнісних характеристик, структурних елементів та змістового наповнення феномену загальнокультурної компетентності; порівняльний аналіз – зіставлення концептуальних підходів до тлумачення ключових категорій задля ідентифікації спільних ознак і диференціації відмінностей у наукових позиціях; систематизація та узагальнення – структурування емпіричних та теоретичних даних для формування цілісної наукової картини.

2. Для діагностики фактичного стану досліджуваного явища та апробації педагогічних умов були використані такі *емпіричні методи*: педагогічне спостереження проявів поведінки та характеру діяльності дошкільників у природних освітніх умовах (під час навчальних занять, ігрової діяльності та в режимних моментах) з метою оцінки їхньої загальнокультурної активності; опитування та педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); аналіз продуктів діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів. У дослідженні уточнено сутність поняття «загальнокультурна компетентність дітей дошкільного віку»; визначено *показники та рівні* сформованості загальнокультурної компетентності дошкільників, а саме: *високий, середній і низький*; теоретично обґрунтовані і експериментально перевірені педагогічні умови загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені методики та рекомендації можуть бути впроваджені в освітній процес для ефективного формування загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження пройшли апробацію на засіданнях кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету, де отримали позитивну оцінку. За підсумками проведеної роботи опубліковано наукову статтю, яка увійшла до збірки матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції **«Актуальні проблеми сучасної освіти: теорія, методика, практика»** (березень 2025 року, м. Херсон).

Структура і обсяг випускної роботи. Текст дослідження включає такі складові: вступ, два основні розділи, заключну частину (висновки), список використаної літератури та додатки.

Розділ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність поняття загальнокультурної компетентності як педагогічної категорії

Модернізація освітньої сфери передбачає інтеграцію культурного контексту в навчальні програми. У цьому контексті, освіта дітей старшого дошкільного віку розглядається як процес, спрямований на формування смислів, цінностей, системи взаємин, а також емоційної та рефлексивної сфер дитини. Дошкільна освіта є цілеспрямованою взаємодією, що динамічно збагачує способи існування дитини у світі та розкриває її людські якості через педагогічний діалог [4, с. 43].

У зв'язку з цим ключовим стає унікальний спосіб засвоєння дитиною соціальної реальності та її самовираження в цій реальності. Характерні риси дитячої субкультури впливають на формування картини світу в дошкільному віці. Це вимагає складної педагогічної роботи, спрямованої на збагачення та систематизацію цієї картини. За таких умов, освіта може посилити свою культуротворчу функцію, формуючи модель «людини культури», що володіє загальнокультурною компетентністю. Саме ця компетентність визначає активну життєву позицію, здатність орієнтуватися в різних соціальних і професійних сферах, а також сприяє гармонізації внутрішнього світу особистості та її взаємодії з суспільством [4, с. 21].

Культурна спадщина є наріжним каменем для збереження спадкоємності поколінь у глобальному масштабі, тому її вивчення має бути фундаментальною основою сучасної освіти. Дедалі більше суспільство усвідомлює, що виховний процес має трансформувати культурні цінності, а не просто їх передавати. Це підкреслює важливу роль культури як накопиченого результату людської діяльності, що служить для

передачі знань, досвіду та цінностей [10].

Розвиток особистості виходить за межі набуття професійних навичок; він також залежить від того, наскільки людина залучена до духовної спадщини минулого і сьогодення. Це підкреслює нерозривний зв'язок між культурним контекстом і формуванням світогляду. Культура не є статичною, вона активно впливає на всі суспільні процеси. Зокрема, ключовим питанням у взаємодії культури та суспільства є баланс між акумульованими знаннями та динамічними соціальними змінами, що постійно відбуваються. Цей баланс визначає, наскільки ефективно суспільство може використовувати досвід минулого, адаптуючись до викликів сучасності [21, с. 44].

Термін *культура* походить від латинського слова «cultura», що означає «освіта, виховання, шанування». Вона являє собою не просто сукупність матеріальних та нематеріальних об'єктів і цінностей, а скоріше унікальний спосіб організації людського життя. Культура знаходить своє відображення в усіх сферах людської діяльності: від матеріальних та духовних продуктів праці до соціальних норм, інститутів і цінностей. Вона також охоплює систему відносин, які людина вибудовує з навколишнім світом, з іншими людьми та з самою собою [23, с. 45].

На іншому рівні, культуру можна визначити як історично сформований рівень розвитку суспільства, що демонструє творчі здібності людини. Вона проявляється у різноманітних формах організації життя, у людських взаємовідносинах, а також у матеріальних та духовних цінностях, які були створені впродовж історії.

Дослідниця К. Крутій розглядає культуру як динамічне та багатогранне явище, що постійно розвивається. Це підкреслює її багатофункціональність, адже вона охоплює широкий спектр сфер, таких як: освіта (механізм передачі знань і цінностей); наука: (спосіб пізнання світу); література та мистецтво форми творчого самовираження); релігія (система вірувань, що формує світогляд) [36, с. 105].

Таким чином, культура є складною системою, що не лише відображає досягнення суспільства, а й активно формує його. Це не статичний набір правил, а живий організм, який постійно змінюється під впливом людської діяльності та соціальних процесів.

Передача соціального досвіду від покоління до покоління — це головна функція культури, що діє як соціальна пам'ять людства. Важливо не лише зберігати цей досвід, а й ефективно його передавати. Звідси випливає пізнавальна (аксіологічна) функція, яка допомагає осмислити і засвоїти цінності [36, с. 106].

Крім того, культура виконує регулятивну (нормативну) функцію, оскільки вона визначає поведінку людей, їхні вчинки та вибір духовних і матеріальних цінностей. Вона слугує своєрідним орієнтиром у суспільстві.

Нарешті, культура є знаковою системою, яку необхідно вміти інтерпретувати, що свідчить про її знакову функцію. Без розуміння мови мистецтва – чи то музика, живопис, скульптура, архітектура або театр – неможливо осягнути їхній справжній зміст. Кожна культурна форма має свою «мову», яку треба «розшифрувати», щоб зрозуміти її суть [40].

Незважаючи на широке використання, відсутність універсального визначення терміну «загальнокультурна компетентність» створює певні виклики для освітньої сфери. Науковці тлумачать це поняття через призму своєї галузі певної наукової галузі – педагогічної, психологічної, соціологічної. Це призводить до методологічної неузгодженості, адже підходи, розроблені різними авторами, можуть суперечити один одному. До того ж, без чітких критеріїв стає складно виміряти рівень розвитку загальнокультурної компетентності у вихованців та здобувачів освіти. Освітні програми можуть бути менш дієвими, якщо вони не базуються на єдиній, логічно обґрунтованій концепції [23, с. 44].

Загалом, така ситуація ускладнює співпрацю між фахівцями та заважає об'єднати зусилля для розробки уніфікованих і справді ефективних методів виховання цієї важливої навички.

Дослідниця А. Шевчук розглядає загальну культуру особистості як інтегроване явище. Вона підкреслює, що це поняття включає в себе внутрішню культуру, яка формується під впливом сім'ї та освіти, і відображає особистісні, діяльнісні та інтерактивні якості людини. Окрім цього, загальна культура містить освіченість – глибоку, всебічну та системну сукупність набутих знань [65, с. 19] .

З огляду на такий підхід, Г. Шпиталевська пропонує розділити зміст загальної культури на три основні складові, а саме:

- *внутрішню культуру особистості*, яка виражається в ставленні людини ставиться до себе та світу та в здатності керувати своїми емоціями та вчинками;
- *культуру діяльності*, що включає інтелектуальну діяльність (ефективне мислення та пізнання) та предметну діяльність (вміння працювати з матеріальними об'єктами);
- *культуру соціальної взаємодії*, яка має прояв у культурі поведінки людини (дотриманні нею соціальних норм) та культурі спілкування (ефективній комунікації з іншими людьми) [66, с. 352].

Ця модель підкреслює, що культура є не лише набором знань, а й *комплексом взаємопов'язаних навичок*, що охоплюють внутрішній світ людини, її діяльність і взаємодію з суспільством.

Фахівці з країн Європейського Союзу визначають *компетентність* як здатність людини ефективно й творчо застосовувати свої знання та вміння. Це стосується як взаємодії з іншими людьми у міжособистісних ситуаціях, так і професійної діяльності [23].

Іншими словами, компетентність – це не просто набір практичних навичок, а їх поєднання з ціннісними орієнтирами, які впливають на способи виконання роботи та її результат. Це поняття охоплює не лише те, що людина знає і вміє робити, а й те, як вона використовує ці знання та навички в реальному житті, керуючись певними цінностями [23, с. 43].

За І. Красновською, компетентність – це сукупність знань, умінь,

навичок, способів мислення, поглядів, цінностей та інших особистісних якостей, які дають змогу людині успішно соціалізуватися, займатися професійною діяльністю або продовжувати навчання [34, с. 235].

Компетентність є більш широким поняттям, ніж просто знання, адже це поняття об'єднує в собі когнітивний аспект (знання та способи мислення), практичний аспект (уміння та навички) та особистісний аспект (цінності, погляди, риси характеру). Саме поєднання цих елементів дає можливість ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях. Наприклад, щоб бути компетентним лікарем, недостатньо лише знати теорію; потрібно вміти застосовувати ці знання на практиці, ухвалювати правильні рішення, спілкуватися з пацієнтами та мати етичні принципи [34, с. 236].

З огляду на інтеграцію української системи освіти в європейський простір, зростає актуальність *загальнокультурної компетентності*. Як зазначає О. Крутенко, ця компетентність є фундаментальною для всіх інших. Вона дає змогу учасникам освітнього процесу засвоювати гуманістичні та культурні цінності. Вчена трактує поняття *загальнокультурної компетентності* як:

- здатність аналізувати та оцінювати здобутки як національної, так і світової культури;
- вміння впевнено орієнтуватися в сучасному культурному і духовному контексті суспільства;
- здатність використовувати інструменти самовиховання, спрямовані на засвоєння універсальних людських цінностей [35, с. 28].

Загальнокультурна компетентність формується в процесі освіти, яка базується на затвердженому МОН України змісті дошкільної освіти, початкової та основної школи. Це підкреслює її важливість не лише як окремої навички, а як наскрізного елементу всього го процесу [2].

С. Зубчевська визначає *загальнокультурну компетентність* як якість особистості, що охоплює знання про національну і світову культурну спадщину, а також уміння її аналізувати та оцінювати. Вона

також включає в себе культуру міжособистісних відносин і здатність дотримуватися принципів толерантності у спілкуванні з іншими [23, с. 44]

На думку М. Князян, *загальнокультурна компетентність* дає змогу особистості не лише адаптуватися, а й продуктивно взаємодіяти в сучасному мультикультурному світі, дотримуючись при цьому як національних, так і загальнолюдських принципів. Авторка переконана, що культура є визначальним елементом як для суспільного, так і для індивідуального розвитку. Рівень культурного розвитку всього суспільства є прямим відображенням культури його громадян. Таким чином, для забезпечення сталого розвитку України першочерговим завданням є виховання загальнокультурної компетентності в молодого покоління [30, с. 165].

М. Князян стверджує, що *загальнокультурна компетентність* є складною якістю, яка включає кілька ключових аспектів. Вона охоплює не лише знання про культурну спадщину різних націй і розуміння її розвитку в різні історичні епохи. Ця компетентність також передбачає здатність засвоювати та використовувати ці знання; вміння застосовувати отриману інформацію для налагодження та поглиблення міжкультурного обміну в освітньому середовищі; прагнення до особистісного розвитку, що дозволяє формувати себе як культурну та самодостатню особистість. Складовими цієї компетентності авторка називає мотиваційний, когнітивний та операційний компоненти [30, с. 167].

Дослідниця вважає, що *мотивація* до вивчення різних культур формується завдяки переконанню в їхній значущості. Ключовими цінностями для учнів є прагнення до саморозвитку, розширення кругозору, внесок у розвиток власної та світової культури, а також можливість спілкуватися з людьми з інших етнічних груп [30, с. 167].

Когнітивний компонент складається із знань, що можна розділити на дві основні групи: культурологічна частина містить відомості про світові культури, а психолого-педагогічна складова охоплює знання про методи

формування полікультурних уявлень та способи взаємодії з однолітками з різних етнічних груп в учнівському колективі. Згідно з М. Князян[30, с. 168], *культурологічний сегмент* включає такі аспекти:

- Особливості історичного розвитку культурної спадщини різних народів світу.
- Специфіку культурних цінностей етнічних груп, представники яких навчаються та виховуються в закладі освіти.
- Твори мистецтва (література, живопис, скульптура, архітектура, кіно) та історія їх створення.
- Народну творчість у різних країнах, зокрема фольклор (пісні, казки, оповіді, балади, легенди, танці тощо).

На нашу думку, саме останній аспект є особливо важливим. Це пов'язано з тим, що мова та повсякденне спілкування відображають характерні особливості регіону, що виникли внаслідок народної творчості та багаторічної мовної практики.

Звернемо увагу на *психолого-педагогічний аспект*, який безпосередньо стосується вчителя в процесі взаємодії з учнями. Він передбачає, що вихователь повинен усвідомлювати, як:

- ефективно впливати на вихованців, беручи до уваги їхні культурно-етнічні особливості;
- застосовувати засоби, що сприяють гармонійній міжкультурній комунікації у мультиетнічній групі дошкільників;
- аналізувати та запобігати потенційним непорозумінням та конфліктам, що можуть виникнути в полікультурному середовищі;
- розвивати власні педагогічні вміння, що сприятиме особистісному зростанню та розширенню комунікативного досвіду в умовах багатонаціонального колективу [30, с. 168].

Операційний компонент загальнокультурної компетентності складається з кількох груп умінь:

- дослідницькі: вміння аналізувати, порівнювати та систематизувати

культурні досягнень різних народів;

- інформаційно-просвітницькі: поширення знань про культурну спадщину;
- інтеркультурні: організація заходів для активізації міжкультурної комунікації в мультиетнічних колективах. Це передбачає залучення вихователів та вихованців до вивчення світової літератури, мистецтва та культурних особливостей народів, що представлені в закладі дошкільної освіти;
- саморозвиток у культурі: формування особистих цілей щодо збагачення знань про світову культуру [66, с. 351–352].

Беручи до уваги вищевикладене, а також проаналізувавши різні наукові підходи до визначення термінів «компетентність» та «культура», ми у своєму дослідженні спираємося на трактування С. Мельник, яка розглядає *загальнокультурну компетентність* як *«інтегроване новоутворення особистості, що є результатом засвоєння нею системи знань про світ культури, відповідних умінь, цінностей, ставлень, сформованості певних морально-особистісних якостей. Це дозволяє їй правильно визначати роль культури в житті сучасної людини, адекватно орієнтуватися в її продуктах, а також узгоджувати свою поведінку з моральними нормами й культурними цінностями»* [43, с. 8].

Згідно з нашим розумінням, *загальнокультурна компетентність* є основою для формування активної життєвої позиції, національної гордості та здатності орієнтуватися в соціумі. Вона гармонізує взаємодію особистості з її оточенням, що робить її особливо цінною в умовах особистісно-орієнтованої освіти. Суспільство потребує громадян, які є ініціативними, відповідальними та цілеспрямованими. Важливо, щоб культура стала особистою рисою кожної людини, що відображається в її поведінці та творчому підході до життя [47, с. 62].

На основі аналізу наукових джерел, ми припускаємо, що *загальнокультурна компетентність* дітей дошкільного віку та учнівської

молоді може знижуватися. Це пояснюється інтенсивним дистанційним навчанням, емоційним дисбалансом усіх учасників освітнього процесу та погіршенням стану фізичного та психічного здоров'я вихованців, спричиненими військовими діями.

Дослідження О.Половіної доводить, що культурний розвиток дітей дошкільного віку відбувається у процесі їхньої взаємодії з дорослими, котрі є провідниками культурних цінностей. Цей процес взаємодії допомагає дітям засвоїти культурний досвід, що включає не лише формування розуміння норм, цінностей та зразків поведінки, характерних для їхньої культури, а й набуття відповідних комунікативних та поведінкових навичок [52, с. 15].

1.2. Специфіка формування загальнокультурної компетентності в дошкільному віці.

Формування загальнокультурної компетентності у дітей дошкільного віку є доцільним і ефективним. Це пояснюється тим, що на етапі дошкільного дитинства формуються когнітивні, емоційні та вольові психічні процеси. Крім того, саме цей вік характеризується високою чутливістю до виховних впливів. Психічний розвиток дитини відбувається через поступове ускладнення та диференціацію, що сприяє появі нових психологічних утворень. Наприклад, сприйняття розвивається з відчуттів, а постійне сприймання оточення, своєю чергою, сприяє розвитку пам'яті. На базі пам'яті виникає наочно-дійове мислення, уява та інші вищі психічні функції [52, с.11].

Сприймання є основоположним процесом, що формує уявлення дитини про навколишній світ. У старшому дошкільному віці діти вже можуть активно сприймати соціальні та культурні явища, що є важливим для їхнього розвитку як соціально активних особистостей. Це відбувається завдяки тому, що сприймання в цьому віці переходить на новий рівень. Відповідно до ідей Р. Павелків, дошкільники опановують *інтеріоризацію*,

коли потреба у зовнішній взаємодії з реальністю для її сприйняття замінюється внутрішнім сенсорним планом [48, с. 262].

Окрім вищезазначеного, особливістю сприймання у старших дошкільників є розвиток абстрактного мислення, що дозволяє їм не тільки спостерігати, а й осмислювати, узагальнювати і робити висновки. Цей процес допомагає дітям краще розуміти соціальні норми та культурні традиції. Наприклад, він є основою для вміння розпізнавати чужі емоції, аналізувати ситуації з урахуванням культурних відмінностей та розуміти поведінку людей у різних соціальних контекстах. Завдяки цьому діти починають формувати уявлення про культурне розмаїття, цінності та правила, що регулюють людські взаємини [54, с. 62]

Сприймання є ключовим інструментом у формуванні етичних цінностей у дітей. У старшому дошкільному віці діти вже здатні помічати ситуації, де йдеться про справедливість, взаємодопомогу та підтримку. Вони вчаться розпізнавати моральні дилеми, що спонукає їх дотримуватися суспільних норм. Для цього важливо, щоб дорослі постійно вказували на зразки моральної поведінки та етичні стандарти. Це можна робити під час спілкування, обговорення художніх творів чи народних казок. Така практика сприятиме формуванню у дітей глибшого розуміння етичних принципів, що регулюють взаємодію в суспільстві [54, с. 246].

Таким чином, рівень розвитку сприймання у дітей старшого дошкільного віку має значний вплив на їхню загальноокультурну компетентність. Важливо пам'ятати, що сприймання розвивається через діяльність: чим більше діти аналізують інформацію з навколишнього світу, тим краще вони розуміють соціальні норми та культурні особливості [49, с. 62].

Незважаючи на те, що *мимовільна пам'ять* домінує у дошкільному віці, у старших дошкільників вона стає багатограннішою. Це дозволяє їм краще засвоювати культурні норми та етичні принципи. Пам'ять виступає не лише як сховище інформації, а й як важливий елемент у навчанні та

соціальній взаємодії [48, с. 111].

У цьому віці на базі мимовільного запам'ятовування починає формуватися довільне. Діти вже здатні свідомо згадувати не тільки події, а й особистісні спогади, що свідчить про появу особистісної пам'яті. Ця пам'ять, так само як і мимовільна, залежить від яскравості та емоційного забарвлення пережитого [52, с. 207].

Поява у дитини словесно-логічного мислення пов'язана з рівнем її мовленнєвого розвитку, змістом матеріалу та засвоєними прийомами запам'ятовування. Старші дошкільники вже активно використовують мовленнєві конструкції для закріплення знань. Застосування вихователем складних мнемічних технік дозволяє дітям запам'ятовувати та відтворювати великі обсяги тексту. Вміння запам'ятовувати фрази з різних культурних контекстів допомагає дітям усвідомлювати взаємозв'язок і цінність різних культур [38, с. 117].

Аналітичні здібності старших дошкільників полягають у вмінні розбивати явища на частини та знаходити їхні взаємозв'язки. Спостерігаючи за суспільним життям, діти починають бачити, як певні емоції та поведінка пов'язані з конкретними культурними контекстами. Це змушує їх ставити питання про причини свят, традиції та правила спілкування. Через аналіз вони розуміють різноманітність культур, вчать оцінювати соціальні норми та усвідомлювати їхню залежність від контексту [38].

На відміну від аналізу, синтез – це вміння об'єднувати окремі елементи в єдину картину. У старшому дошкільному віці діти починають поєднувати свої спостереження та висновки з різних ситуацій, щоб створювати цілісне уявлення про соціальне та культурне життя. Наприклад, проаналізувавши свята різних культур, дитина може зробити висновок, що, незважаючи на різноманітність традицій, всі вони слугують спільній меті – згуртовувати людей. Це дозволяє дітям формувати більш глибоке розуміння світу, порівнювати різні культури та знаходити між

ними спільні риси. Ці процеси, аналіз і синтез, тісно пов'язані з розвитком критичного мислення, про яке йшлося раніше. Критичне мислення включає не лише оцінювання інформації, а й здатність її структурувати, виділяти головне та генерувати нові ідеї [40].

У старшому дошкільному віці діти починають усвідомлювати, що можуть самостійно приймати рішення, контролювати себе та свої емоції. Ця здатність – ключова для соціалізації і тісно пов'язана з розвитком волі. Воля розвивається завдяки кільком чинникам: сформованому внутрішньому мовленню, яке дає змогу планувати дії; наявності чіткої мети; та здатності керуватися внутрішніми образами, такими як певна роль чи еталон поведінки [48, с. 265].

На цьому етапі діти вже можуть підпорядковувати мотиви, тобто визначати, що для них важливіше, і діяти відповідно. Спілкування з однолітками стає одним із головних мотиваційних факторів. Воля допомагає їм знаходити компроміси та розв'язувати конфлікти, що вкрай важливо для успішної інтеграції в групу, розвитку співпраці та прийняття різних точок зору. Все це є основою для формування соціокультурної компетентності [11, с. 177].

Розвитку уяви у старшому дошкільному віці сприяють такі методи, як надання дітям ролі наставників (особливо для молодших) та постановка проблемних завдань. Взаємодіючи з художньою літературою, діти часто змінюють сюжет, щоб він відповідав їхнім моральним уявленням, наприклад, подумки карають негативних персонажів або захищають скривджених. Завдяки уяві діти можуть аналізувати різні ситуації, знаходити альтернативні рішення та передбачати наслідки своїх дій. Уява є важливою для розвитку емоційної чуйності, креативності, критичного мислення та адаптивності, допомагаючи дітям краще зрозуміти соціальні норми, культурні традиції та етичні цінності [5, с. 85].

Протягом усього дошкільного віку емоційна сфера дітей є афективною: емоції бурхливі, але нетривалі. Діти емоційно залучені та

несвідомо переживають події разом із героями книг, фільмів чи відео. У старшому дошкільному віці ключовим елементом у стосунках стає дружба, яка ґрунтується на позитивному ставленні до однолітків через їхні здібності та особистісні якості. Ще одним важливим досягненням є вміння контролювати емоції – діти вже здатні стримувати сльози або навмисно виражати певні почуття залежно від ситуації. На цьому етапі також спостерігається значний розвиток вищих почуттів (моральних, інтелектуальних, естетичних, праксичних). Наприклад, дитина вже усвідомлює необхідність дотримання соціальних норм, милується красою природи, відчуває гордість за власні успіхи та успіхи колективу [7, с. 79-80].

У контексті нашого дослідження важливою віковою особливістю розвитку старших дошкільників є специфіка їхнього спілкування. Згідно з прийнятою в дитячій психології періодизацією, у цьому віці домінує позаситуативно-особистісна форма спілкування. Вона характеризується тим, що дитина орієнтується не стільки на спільну діяльність з дорослим, скільки на його особистість, чесноти та моральні якості [8, с. 13].

На цьому етапі дитину найбільше цікавлять саме стосунки з дорослим. Засвоюючи досвід комунікативної взаємодії, дитина краще розуміє своє місце в суспільстві та орієнтується в соціальному середовищі. Ця форма спілкування є основою для підготовки до нової соціальної позиції – школяра.

Можливість розвитку загальнокультурної компетентності у старших дошкільників зумовлена значним прогресом у їхньому психічному розвитку. Це включає вдосконалення пізнавальних процесів (сприймання, мислення, пам'яті тощо), розвиток емоційної сфери (емоційна пам'ять, емпатія) та зародження таких важливих якостей, як критичне мислення і толерантність. Додатковим фактором є перехід до більш зрілої форми спілкування – позаситуативно-особистісної [23, с. 44].

Загальнокультурна компетентність – це здатність людини ефективно

взаємодіяти в суспільстві, зокрема в багатокультурному середовищі. Вона базується на міцній культурній основі та навичках її застосування [25, с. 215].

Згідно з дослідженнями О. Канарової та А. Нікіренкової, у дошкільному віці цей термін розглядається як ключова складова комунікативної компетентності. Це передбачає формування у дітей вміння встановлювати та підтримувати соціальні контакти, а також правильно обирати мовні засоби залежно від ситуації спілкування та власної ролі [27, с. 130].

О. Крутенко, натомість, розширює це поняття, стверджуючи, що загальнокультурна змістова лінія повинна охоплювати не тільки мову, а й культуру, яку вона репрезентує. Науковиця підкреслює, що мова є носієм ментальності, цінностей та культури народу, а її засвоєння разом з культурою є способом пізнання світу дитиною [35, с. 44].

Для глибшого розуміння загальнокультурної компетентності в контексті дошкільної освіти варто звернутися до Закону України «Про освіту». Стаття 6 цього Закону закладає фундаментальні ідеї, що становлять основу сучасної культури. Серед них — принципи людиноцентризму, демократизму, патріотизму, поваги до культури та історії України, а також нетерпимості до дискримінації. Ці засади є орієнтиром для формування громадянської культури в цілому [56].

Нова редакція Закону України «Про дошкільну освіту» містить низку положень, що посилюють соціокультурну складову в освітньому процесі:

- Стаття 7 зобов'язує ЗДО забезпечувати опанування дітьми української мови згідно зі стандартом.
- Стаття 9 встановлює заборону дискримінації за расовими та національними ознаками.
- Стаття 15 визначає, що освітній процес має базуватися на культурних цінностях українського народу, виховуючи патріотизм і толерантність.

- Закон також змінює статтю 1 Закону України «Про освіту», додаючи поняття «здорове освітнє середовище», що передбачає культуру діалогу та мирної комунікації.
- Крім того, стаття 31 дозволяє присвоювати закладам імена видатних українських діячів або захисників, що підкреслює загальні зміни, спрямовані на популяризацію української культури та патріотизму [55].

У Базовому компоненті дошкільної освіти елементи соціокультурної компетентності інтегровані в різні освітні напрями. Зокрема, у напрямі «Дитина в соціумі» її складові представлені як компоненти соціально-громадянської компетентності [2] .

Сюди належать: формування ціннісного ставлення до прав особистості (як власних, так і інших); розвиток уявлень про правила міжособистісної взаємодії в різних соціальних групах (від сім'ї до ширших спільнот); виховання ціннісного ставлення до української культури та культур інших народів; стимулювання прояву патріотичних почуттів та участі у соціальних подіях, що відповідають віку дитини [2].

Досягнення цих цілей передбачає оволодіння дитиною знаннями про своє місце в суспільстві, розуміння себе як його члена, а також засвоєння державної та національної символіки. Важливо також формувати уявлення про родовід, традиції поколінь, суспільні норми моралі. Особлива увага приділяється розвитку навичок мирного вирішення конфліктів, відкритості до міжкультурної комунікації та засвоєнню громадянських цінностей [13, с. 5].

У напрямі «Мовлення дитини» соціокультурна компетентність проявляється через розвиток мовленнєвих навичок. Це передбачає не лише вміння виражати думки вербальними та невербальними засобами, а й формування любові та ціннісного ставлення до рідної мови, поваги до державної мови та мов національних меншин. Підкреслюється, що українська мова є мовою міжнаціонального спілкування в Україні, а

виховання інтересу до української культури в її етнічному різноманітті є важливою складовою [11, с.34].

Основою для формування загальнокультурної компетентності є комунікативна компетентність, що відображає здатність дитини до конструктивної взаємодії, вираження намірів та узгодження інтересів. Вона передбачає наявність інтересу до спілкування, а також ціннісне ставлення до стосунків з іншими, що є важливою передумовою для запобігання конфліктам [11, с. 147].

Елементи формування загальнокультурного поля дитини та її здатності до вільної комунікації також представлені в освітніх напрямках «Особистість дитини» та «Гра дитини».

- У напрямі *«Особистість дитини»* особистісна компетентність передбачає розвиток самосвідомості. Це включає розуміння дитиною свого місця в сім'ї, повагу до її традицій та звичаїв. Також формується усвідомлення власної відповідальності в соціально-комунікативному просторі та взаєминах з однолітками [2].
- У напрямі *«Гра дитини»* ігрова діяльність сприяє формуванню групової солідарності. У процесі гри дитина набуває навичок позитивного спілкування, дружності, терпимості. Вона вчиться свідомо використовувати норми етикету, запобігати та вирішувати конфлікти, а також залучати однолітків до спільної діяльності [52, с. 15].

Крім того, БКДО визначає сім'ю як природне середовище для соціального та культурного розвитку дитини, підкреслюючи, що партнерська взаємодія між закладом дошкільної освіти та сім'єю є необхідною умовою для такого розвитку [2, с. 32].

Загальнокультурна компетентність у старшому дошкільному віці є інтегрованим феноменом, який формується переважно через взаємодію з соціальним оточенням, включаючи дорослих та однолітків. Цей період є критичним для засвоєння дитиною соціальних ролей, які вона виконує в

різних середовищах: у сім'ї, дитячому колективі, а також у взаєминах з вихователями [66, с. 353].

Формування загальнокультурної компетентності охоплює кілька ключових аспектів:

- *Оволодіння нормами та правилами:* Дитина засвоює базові культурні норми, що регулюють міжособистісну взаємодію. Це включає такі цінності, як повага, співчуття, відповідальність та взаємодопомога. Важливим є також розуміння й дотримання етикету, сімейних та загальноукраїнських культурних традицій.
- *Засвоєння цінностей:* Культурні цінності, що лежать в основі поведінки, засвоюються безпосередньо в процесі спілкування. Це підкреслює важливість комунікативного середовища для розвитку дитини [35, с. 20].

Специфіка формування загальнокультурної компетентності у старшому дошкільному віці пов'язана з етапом розвитку когнітивних та емоційних здібностей дитини. Хоча їхні аналітичні можливості ще не досягають рівня наступних вікових періодів, діти вже здатні:

- *аналізувати поведінку:* вони вчаться співвідносити власні дії із соціальними та культурними нормами, що сприяє поступовому усвідомленню власних соціальних ролей;
- *усвідомлювати значення правил:* дитина починає розуміти, що певна поведінка (наприклад, ввічливість) важлива не лише для виконання вимог дорослих, але й для підтримки гармонійних стосунків з іншими [23, с. 44].

Таким чином, загальнокультурна компетентність у дошкільному віці – це комплексний процес, який поєднує засвоєння загальних норм, цінностей та розвиток когнітивних механізмів, що забезпечують успішну адаптацію дитини в соціумі [13, с. 3].

На формування загальнокультурної компетентності у дітей старшого дошкільного віку значний вплив має розвиток *національної ідентичності*.

Це відбувається через засвоєння елементів національної культури, що є ключовим етапом у процесі ідентифікації дитини з певною етнокультурною спільнотою.

Оволодіння українськими культурними нормами, традиціями, музикою, літературою та історичними символами сприяє формуванню національної самосвідомості. Такий підхід не лише розвиває у дитини відчуття приналежності до власної нації та повагу до її культурної спадщини, а й закладає основи для патріотичного та громадянського виховання [10, с. 127].

Саме на цьому етапі доцільно розпочинати *полікультурне виховання, що передбачає формування у дітей поваги до інших культур* на тлі усвідомлення власної національної ідентичності.

У процесі формування загальнокультурної компетентності дітей старшого дошкільного віку ключову роль відіграють такі механізми, як імітація та наслідування поведінки дорослих. Через спостереження за старшими та взаємодію з однолітками, діти активно засвоюють моделі соціальної поведінки та взаємин [22, с. 95] .

Ігрова діяльність, яка є провідною для дошкільників, слугує важливим інструментом для розвитку загальнокультурної компетентності. У безпечному ігровому середовищі дитина моделює реальні ситуації, що дозволяє їй:

- практикувати загальнокультурні навички: вирішувати конфлікти, вести переговори, співпрацювати;
- аналізувати наслідки: спостерігати за результатами власної поведінки та власних дій;
- виконувати різні ролі: розподіляти та приміряти на себе різні ситуації, що сприяє глибшому розумінню загальної культури [16].

Таким чином, гра є не лише формою дозвілля, а й ефективним інструментом для формування та закріплення загальнокультурних норм і навичок.

Значну роль у формуванні загальнокультурної компетентності дітей старшого дошкільного віку відіграє *комунікативна активність*. Розвиток мовленнєвих навичок, збагачення словникового запасу та засвоєння норм мовленнєвого етикету дозволяють дитині вступати в більш складні соціально-культурні взаємодії [11, с. 133].

Мовлення стає основним інструментом соціалізації. Саме завдяки комунікації дитина вчиться висловлювати власні думки, емоції та інтереси, а також розпізнавати вербальні та невербальні сигнали інших. У процесі спілкування діти опановують загальнокультурні норми, навчаються ефективній взаємодії в колективі, розвивають навички співпраці та поваги до думок інших [11, с. 135].

Формування *загальнокультурної компетентності у дітей дошкільного віку* є багатограним процесом, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти. Структурно це поняття включає засвоєння культурних норм, розвиток навичок соціальної взаємодії, формування національної ідентичності та патріотизму, а також опанування комунікативних навичок. Специфіка цього процесу полягає в його опорі на природне прагнення дошкільників до спілкування та взаємодії [9, с. 10].

Усвідомлення *національної ідентичності* розпочинається з пізнання родини – первинного середовища для соціалізації. Через сімейні традиції, святкування національних свят, використання рідної мови та ознайомлення з символікою і історією, дитина засвоює основи національної культури. Ці елементи сприяють формуванню відчуття приналежності до ширшого соціального та культурного контексту. *Патріотизм* як складова національної ідентичності, закладає у дитини почуття гордості за свою країну та мотивує до збереження її культурної спадщини. Ефективність цього процесу залежить від постійної взаємодії батьків і педагогів [9, с. 11].

На фундаменті національної ідентичності дитина поступово починає сприймати існування *інших культур*. Спочатку це відбувається на рівні

спостереження відмінностей у звичаях, мові чи зовнішності, що можуть зустрічатися в її повсякденному житті. За умови цілеспрямованої педагогічної роботи з боку сім'ї та закладів дошкільної освіти (ЗДО), це сприйняття переростає в усвідомлення та повагу до унікальності інших народів [12, с. 44] .

Механізм екстраполяції відіграє ключову роль у цьому процесі: дитина, яка навчилася цінувати власну культуру, переносить це позитивне ставлення на інші. *Полікультурне виховання* у цьому контексті розглядається як інструмент, що дозволяє дітям через казки, народні пісні, національні костюми та святкування інших культур збагачувати свій досвід і формувати толерантне ставлення до різноманітності [40] .

Надзвичайно важливим аспектом формування *загальнокультурної компетентності* є нерозривний зв'язок між розвитком національної ідентичності та полікультурним вихованням. На нашу думку, розгляд цих концептів ізольовано є недоцільним. Саме національна самосвідомість і патріотизм слугують основоположним фундаментом, на якому дитина формує розуміння цінності культурного розмаїття [44, с. 250].

За такого підходу полікультурне виховання розширює світогляд дитини, допомагаючи їй усвідомити себе частиною глобальної спільноти, яка складається з безлічі різноманітних культур і традицій. Аналогічно до принципу «від часткового до загального» у патріотичному вихованні (від сім'ї до нації), полікультурне виховання є логічною надбудовою. Відтак, його слід розглядати як наступний етап патріотичного виховання [40].

Ключовим моментом є формування позитивного ставлення до власної культури, що слугує основою для визнання та прийняття інших націй. Такий підхід сприяє формуванню відкритості до нового досвіду та запобігає появі ксенофобських настроїв і стереотипів. Таким чином, любов до своєї країни та гордість за національну спадщину не суперечать толерантності до інших культур, а, навпаки, взаємодоповнюють одна одну. Це сприяє вихованню гармонійної особистості, здатної до конструктивної

міжкультурної взаємодії [59, с. 62].

Мова виступає основним носієм культурної спадщини, через який дитина пізнає світ традицій, народних казок, пісень та ігор. У процесі засвоєння рідної мови дитина опановує не лише лексичні та граматичні норми, а й формує специфічні для її культурного середовища моделі мислення та світосприйняття. Це сприяє усвідомленню дитиною унікальності своєї нації, її історії та літературної спадщини, роблячи рідну мову інструментом самоідентифікації та зв'язку з попередніми поколіннями [62, с. 215].

Педагогічний вплив у цьому процесі спрямований на формування позитивного ставлення до рідної мови, що виховує у дітей повагу та гордість за власну культуру. Ефективними є емоційно насичені форми роботи (наприклад, спів народних пісень, інсценування казок), які закріплюють позитивний образ рідної мови як засобу культурної комунікації. Це, своєю чергою, формує відчуття, що мова є невід'ємною частиною особистості та національної спадщини дитини [64, с. 260].

На основі позитивного ставлення до рідної мови дитина поступово усвідомлює, що інші народи також мають свої мови, сприймаючи це як природне явище. Цей процес є поетапним: спочатку дитина просто помічає фонетичні та інтонаційні відмінності між мовами, що викликає зацікавленість і розуміння, що її мова не єдина [64].

Далі, у процесі цілеспрямованої полікультурної діяльності, у дітей формується розуміння, що інші мови, як і рідна, є частиною культурної спадщини. Це усвідомлення закладає основи толерантності та поваги до мовного розмаїття. Завдяки ігровій взаємодії та участі в міжкультурних заходах діти вчаться знаходити спільну мову з представниками інших культур, сприймаючи наявність різних мов не як перешкоду, а як багатство людства [54, с. 201].

У науковому контексті загальнокультурна компетентність розглядається як невід'ємний елемент мовленнєвого розвитку та

комунікації. Дослідник А. Іншаков визначає її як інтегроване психічне утворення, наголошуючи, що ефективна комунікативна діяльність залежить від єдності загальнокультурних знань, умінь і здібностей. Ця позиція підтверджує діяльнісний характер формування зазначеної компетентності [25, с. 215].

На основі аналізу наукових джерел, нормативно-правової бази, а також з урахуванням специфіки формування цього поняття, у рамках даного дослідження *україномовна загальнокультурна компетентність* дітей дошкільного віку визначається як здатність застосовувати знання про українську та світову культуру у процесі соціальної взаємодії. Це включає міжособистісне спілкування з представниками різних національностей засобами української мови [22, с. 95].

Розділ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Обґрунтування педагогічних умов розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що формування загальнокультурної компетентності у дітей дошкільного віку залежить від цілеспрямованого створення відповідних педагогічних умов. Тому в цьому дослідженні ми обґрунтуємо умови, які сприятимуть ефективному вирішенню цієї проблеми [13, с.2].

Проаналізуймо ключові характеристики та ознаки педагогічних умов. Згідно з довідковими джерелами, поняття «умова» можна трактувати як:

- обставину, що впливає на певний результат;
- правила, які регулюють якусь сферу діяльності;
- конкретну ситуацію, в якій щось відбувається [34, с. 235].

Проаналізуємо основні риси та ознаки поняття «умова» як педагогічного феномену. У довідковій літературі «умова» розуміється як: 1) обставина, від якої щось залежить; 2) правила, встановлені у якійсь галузі життя, діяльності; 3) певна ситуація, за якої щось відбувається [38, с. 44].

У цьому дослідженні *педагогічні умови* визначаються як оптимальний набір чинників, що сприяють ефективному розвитку загальнокультурної компетентності у дошкільнят. Для досягнення поставлених цілей в освітній процес закладу дошкільної освіти (ЗДО) були впроваджені такі педагогічні умови:

1. Для закріплення та демонстрації засвоєних правил поведінки доцільно використовувати *проблемні ситуації*, що є *першою педагогічною умовою* у контексті нашого дослідження. Дошкільнята тільки починають засвоювати уявлення про правила поведінки, норми

етикету, тому важливо надавати їм можливість опановувати знання та тренуватися на практиці. Це можуть бути ігрові ситуації, що імітують реальне життя, інсценування з іграшками або умовні сценарії, які вимагають оцінки вчинків [42, с. 207].

Наприклад, що робити, якщо на всіх не вистачає стільця під час перегляду мультфільму? Така реальна ситуація не повинна залишатися без уваги педагога. Вихователь може спеціально створювати подібні ситуації, щоб спонукати дітей шукати власні рішення. При цьому слід підтримувати ініціативу дітей, коли вони пропонують нові правила для вирішення проблем [46].

Поведінка людини складається з багатьох дрібних елементів, які важливо відпрацьовувати з дітьми. Починати можна з техніки виконання дії, а потім переходити до дидактичних ігор, де ця дія закріплюється. Як відомо, в ігровій формі дитина легше та охочіше виконує ті дії, які їй складно даються в реальному житті. Нарешті, після гри можна перенести набуті навички в повсякденні ситуації [31].

Наприклад, під час обіду можна відпрацьовувати цілий комплекс навичок: від того, як накрити на стіл, до того, як правильно користуватися ложкою, виделкою і серветкою. Важливо також вчитися підтримувати порядок за столом і не забувати дякувати за їжу після завершення.

Підготовка до свята в групі – чудовий спосіб для виховання культурної поведінки. Цей процес включає кілька етапів: запрошення гостей, створення подарунків і сюрпризів, планування розваг та частування, а також прибирання кімнати. У день свята діти вчаться зустрічати гостей, приділяти їм увагу та розважати їх. Після свята важливо навчити їх прибирати за собою. Оскільки це великий проєкт, його можна розтягнути на кілька днів, поступово виконуючи кожне завдання [26, с.29].

Вихователь має пропонувати ситуації, які вимагають від дітей самостійних і узгоджених дій, враховуючи їхні інтереси та вибір.

Наприклад, можна запропонувати дітям навчити однолітків тому, що вони самі добре вміють. Це виховує відповідальність за власні вчинки. Педагог повинен заохочувати прагнення дітей самостійно дотримуватися правил поведінки у групі, регулювати свою активність, а саме: враховувати права інших, дотримуватися черги, виявляти терпіння, уникати сварок і не перекладати свої обов'язки на інших [25].

Важливо звертати увагу дошкільнят на те, що молодші діти потребують їхньої турботи. Педагог має обговорювати, як саме може проявлятися ця турбота: у допомозі, захисті, навчанні, вмінні розважити або втішити.

Вихователь повинен створювати ситуації, які спонукають дітей активно виявляти дружню прихильність та дбайливе ставлення до однолітків. Не менш важливо обговорювати з ними питання етикету, наприклад, що є «красивим» і «некрасивим», «правильним» і «неправильним» у поведінці: як ходити, сидіти, розмовляти, поводитися в гостях чи за столом [46].

Найкращим і найзрозумілішим прикладом для дітей є поведінка дорослих: вихователя, його помічника, батьків, бабусь і дідусів, а також інших працівників садочка та, звісно, самих дітей у групі.

Останні два десятиліття показали, що психологічний клімат у групі має величезний вплив на розвиток, навчання та виховання дітей. Дослідження підтверджують, що в колективах зі сприятливим та безпечним психологічним кліматом люди стають успішнішими та продуктивнішими [37].

Психологічний клімат – це якість стосунків між людьми. Він визначається тим, наскільки всі учасники освітнього процесу почуваються в безпеці, виявляють одне одному довіру, ставляться доброзичливо і можуть вільно висловлювати свою думку [32, с.88].

Отже, *другою важливою педагогічною умовою* розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників є створення доброзичливого психологічного клімату в групі та колективі.

Формування уявлень про правила і норми поведінки мають велике значення для створення сприятливого клімату в дитячому колективі, адже вони ґрунтуються на повазі до людей, незалежно від їхнього віку, статусу чи поглядів. Етикет як може ефективно сприяти налагодженню стосунків між усіма групами в дошкільному закладі: між дітьми, між педагогами, між дітьми та дорослими, а також між батьками та педагогами [49]. У цій складній системі стосунків у дитячому садку ключова роль належить вихователю. Саме він формує характер взаємодії між дітьми, колегами та на рівні вихователь – дитина [49, с. 101].

Для створення сприятливого психологічного клімату в групі вихователю необхідно формувати у дітей дбайливе ставлення до однолітків та готовність до взаємодопомоги. Атмосфера в колективі залежить від емоційного благополуччя педагога та його здатності:

- налагоджувати позитивні стосунки між дітьми;
- заохочувати їхній інтерес один до одного;
- використовувати гумор та заохочення для стимулювання емоційних контактів;
- виявляти педагогічний такт у спілкуванні [49].

У межах нашого дослідження *третьою умовою* формування загальнокультурної компетентності дітей є створення сприятливого культурно-освітнього середовища у закладі дошкільної освіти. Це середовище слугує джерелом для засвоєння загальнокультурних та соціально-моральних орієнтирів. Завдяки такому середовищу у дітей формується комплекс емоційно забарвлених уявлень про навколишній світ та своє місце в ньому. Воно сприяє розвитку художньо-емоційної сфери та допомагає дітям виражати систему засвоєних соціально-моральних еталонів поведінки [59, с. 62].

Слід наголосити, що кожний освітній заклад, зокрема й заклад дошкільної освіти, має своє унікальне культурно-освітнє середовище. Це середовище відображає загальні та специфічні особливості конкретної установи, включаючи культурні цінності, загальноприйняті норми, правила та традиції. Соціокультурне середовище закладу дошкільної освіти відіграє ключову роль у передачі культурної спадщини молодому поколінню, адже воно сприяє розвитку загальнокультурного потенціалу дитини, реалізації її вроджених програм культурного розвитку та розширенню можливостей для самовизначення й самоактуалізації. Для успішної реалізації поставлених завдань *по-перше*, важливо залучати дітей до пізнавальної діяльності, спрямованої на освоєння соціокультурних цінностей. Такий процес має відбуватися поетапно: від регіональних та місцевих цінностей до загальнонаціональних та загальнолюдських. Це допомагає дитині послідовно усвідомлювати своє місце у ширшому культурному контексті [59, с. 63].

По-друге, необхідно організувати тісну взаємодію між закладом дошкільної освіти, сім'єю та соціокультурним середовищем. Така співпраця забезпечує цілісність освітнього процесу та сприяє ефективному формуванню основ загальнокультурної компетентності дитини [59].

Педагогічні умови розвитку музичних здібностей дошкільників в ігровій діяльності будуть ураховані нами у процесі проведення експериментальної роботи з теми дослідження.

2.1. Діагностика рівнів розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дозволив розробити та провести експериментальне дослідження, яке складалося з трьох етапів: констатувального, формувального і контрольного.

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі ЗДОН№46 м. Києва.

Учасниками експериментальної роботи стали діти старшого дошкільного віку, всього 15 дошкільників.

Спираючись на думку Л. Зданевич, ми виділяємо у формуванні загальнокультурної компетентності дошкільників трикомпонентну структуру, а саме:

Когнітивний (інформаційний) компонент. Цей компонент охоплює уявлення про нормативні поняття, стандарти та правила культурної поведінки; розуміння моральних якостей особистості; знання про свою сім'ю, свій народ, а також про інші народи світу; уявлення про твори літератури та мистецтва [22].

Поведінковий компонент. Цей компонент включає реальне застосування норм поведінки в повсякденних діях, звичках і вчинках, що свідчить про практичне володіння моральними нормами та якостями, умінням адекватно реагувати на твори мистецтва [22].

Емоційно-оцінний компонент містить моральні почуття, соціально-моральні емоції та мотиви, а також здібності до моральної оцінки і самооцінки. Дошкільник виявляє інтерес до взаємодії, зацікавленість творами мистецтва, потребу в спілкуванні та високий рівень емпатії [22].

На констатувальному етапі експериментальної роботи було визначено рівні сформованості уявлень про загальну культуру у дітей дошкільного віку. Оцінювання проводилося за розробленими критеріями, що включали:

1. Когнітивну складову (знання про себе і свою сім'ю, свій рід та свій народ; уявлення про норми та правила поведінки, знання традицій, звичаїв, морально-етичних норм різних культур) [35].

1. Емоційно-оцінну складову (інтерес до взаємодії з людьми і мистецтвом, потреба у спілкуванні, спроможність до критичного осмислення власного вчинку) [35].
2. Поведінкову складову (уявлення про способи виконання норм, здатність реалізувати знання про різні народи, види культури і спілкування з людьми і творами мистецтва) [35].

Ці критерії стали основою для виділення відповідних рівнів сформованості загальнокультурної компетентності.

Низький рівень сформованості загальнокультурної компетентності у дошкільників характеризується відсутністю чітких знань про традиції, звичаї норми поведінки та неспроможністю їх застосовувати. У дитини спостерігається нерозуміння соціальної ролі цих правил і їхнього значення для гармонійної взаємодії. Це проявляється у невідповідній поведінці в різних ситуаціях (наприклад, за столом, у громадських місцях) та ігноруванні емоційного стану оточуючих. Відсутність мотивації до вдосконалення власної поведінки та неусвідомлення важливості дотримання моральних норм є основними показниками цього рівня.

Середній рівень сформованості загальнокультурної компетентності дошкільників характеризується несистемними знаннями та непостійним їх застосуванням. Дитина має уявлення про окремі норми поведінки, але недостатньо усвідомлює їхню соціальну значущість. Це проявляється в нерегулярному дотриманні правил і норм, ігноруванні емоційного стану інших та відсутності стійкої мотивації до вдосконалення власної поведінки.

Високий рівень сформованості уявлень про етикет у дошкільників характеризується глибоким розумінням норм поведінки та їх усвідомленим застосуванням. Дитина володіє необхідними знаннями і вміннями, демонструє стійке позитивне ставлення до культури поведінки, взаємодії з людьми, прагне дотримуватися правил та норм, поповнювати

знання та вдосконалювати власну особистість. Її поведінка в різних соціальних ситуаціях є адекватною та відповідає віковим нормам.

Для досягнення поставленої мети було застосовано комплекс діагностичних методик: бесіда «Етикет у громадських місцях», авторська методика Т. Сенько (Додаток Б) та методика «Сюжетні картинки» (Додаток В).

Бесіда «Правила поведінки у громадських місцях» була використана для оцінки *когнітивного компонента* уявлень дітей про норми етикету. Її питання були спрямовані на виявлення рівня знань дошкільників про:

- призначення громадських місць та мету їх відвідування;
- правила поведінки в цих місцях;
- усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку між дотриманням правил і соціальною взаємодією.

Якісний аналіз відповідей дітей у ході бесіди виявив такі особливості уявлень про етикет:

14% (2 дитини) продемонстрували високий рівень розуміння, надаючи розгорнуті відповіді та спираючись на особистий досвід.

53% (8 дітей) мали значні труднощі, переважно через неспроможність пояснити сутність етикетних норм. Вони могли називати правила, але не розуміли їхньої узагальненої функції.

33% (5 дітей) демонстрували залежність від допомоги дорослих у застосуванні правил етикету, що свідчить про недостатню самостійність.

Незважаючи на труднощі, загальна усвідомленість відповідей була підтверджена тим, що діти ілюстрували свої думки прикладами з власного життя. Співвідношення результатів з визначеними рівнями уявлень про норми етикету відображено на рис. 2.1.

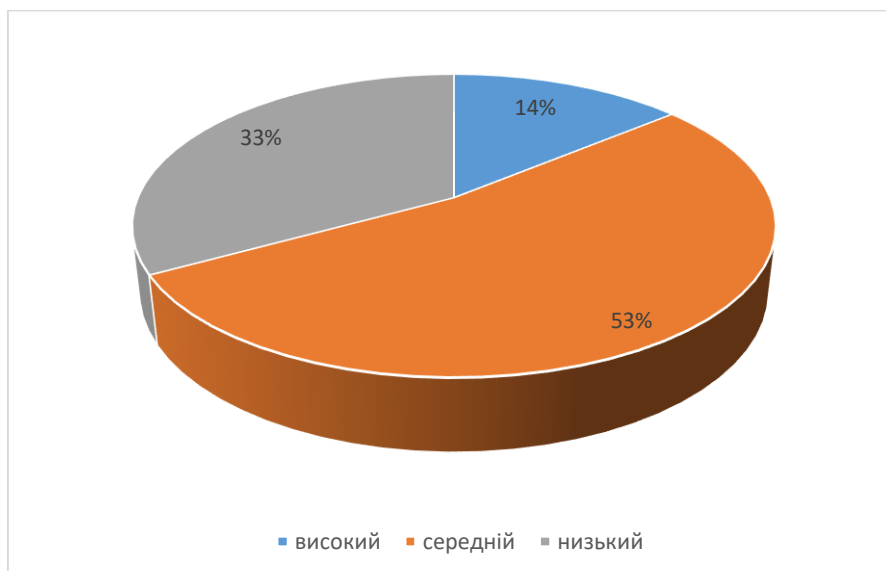

Рис. 2.1. Рівні сформованості когнітивної складової загальнокультурної компетентності дошкільників на констатувальному етапі

У процесі бесіди дошкільники виявили знання про визначні події та місця м. Києва, із задоволенням розповідали, які заходи вони відвідували, як проводять родинні свята, які традиції своєї сім'ї та свого народу шанують, які міста нашої країни відвідували, де проживають їхні родичі і т.ін.

Аналіз відповідей дошкільників виявив, що діти краще орієнтуються в нормах поведінки, пов'язаних із безпекою та загальним комфортом у громадському транспорті та на вулиці.

Діти демонструють обізнаність з правилами дорожнього руху (наприклад, не переходити дорогу в недозволеному місці) та етикету в транспорті (поступатися місцем, не розмовляти голосно). Вони не лише можуть назвати ці норми, а й пояснити їхнє соціальне значення, аргументуючи свої відповіді. Наприклад, на запитання про перехід вулиці, діти наводили пояснення на кшталт: «щоб не потрапити в аварію», що свідчить про розуміння наслідків недотримання правил. Стосовно поведінки в транспорті, вони пояснювали, що «голосно говорити не варто, бо це заважає іншим пасажирам та відволікає водія», що вказує на усвідомлення важливості взаємоповаги та безпеки.

Проте, уявлення дошкільників про етикет мають певні прогалини. Зокрема, діти не знали, що на вулиці непристойно їсти, а також що не варто робити це в транспорті. Це свідчить про те, що норми, які не пов'язані безпосередньо з фізичною безпекою, а скоріше з загальною культурою поведінки, засвоєні недостатньо. Подібний низький рівень обізнаності можна спостерігати й в інших ситуаціях, наприклад, діти не усвідомлюють, що:

- не можна розмовляти з набитим ротом;
- слід користуватися серветками під час їжі;
- не варто класти лікті на стіл;
- необхідно прикривати рот, коли кашляєш або чхаєш.

Ці приклади ілюструють, що поведінкові норми, які формують загальну культуру та впливають на комфорт інших, потребують додаткової уваги в освітньому процесі.

Діти виявили обізнаність з творами українських митців Катерини Білокур: її квіткові натюрморти «Квіти і виноград», «Півонії») допомагають дітям відчувати красу рідної природи та Марії Примаченко (фантастичні тварини та яскраві квіти «Чорний звір», «Квітка життя»); змогли визначити особливості Петриківського розпису – традиційне зображення калини, дубових листків, з якими діти працювали на заняттях та через розмальовки.

Музика є важливим елементом формування емоційного інтелекту. Дошкільники у процесі бесіди називали як вокальні, так і інструментальні твори: народні пісні та ігри: (колискову «Ой ходить сон», веснянки, колядки, що свідчить про знання народних традицій. Серед сучасних дитячих пісень згадували «Я маю Батьківщину», «Мила ненька, Україна»), а в галузі інструментальної музики називали «Козацький марш» М. Лисенка.

Дослідження виявило, що уявлення дітей про норми етикету є нерівномірно сформованими. Найбільші труднощі спостерігалися у

засвоєнні правил поведінки в місцях культурного дозвілля, таких як театр, музей або концертна зала. Цей факт може бути пов'язаний з обмеженим досвідом відвідування таких закладів, а також недостатнім моделюванням етичної поведінки з боку дорослих.

Аналіз відповідей свідчить про різницю в мотивації дотримання правил. У випадках, що стосуються повсякденного етикету (наприклад, не розмовляти голосно в транспорті, не їсти в театрі, дотримуватися певного дрес-коду), діти пояснюють необхідність дотримання правил соціальною нормою — «всі так роблять». Це вказує на конформний підхід, а не на глибоке розуміння соціальної доцільності.

Проте, коли йдеться про правила безпеки (наприклад, правила переходу проїжджої частини), мотивація дошкільників змінюється. Вони обґрунтовують їх необхідність страхом покарання або негативними наслідками для себе, а не турботою про спільний комфорт. Такий підхід ілюструє, що внутрішня мотивація, пов'язана з емпатією та повагою до інших, ще не є домінуючою.

Подібні ситуації, коли діти більше орієнтуються на покарання, а не на суспільну користь, можна спостерігати і в інших випадках. Наприклад, дитина може не штовхатися на ігровому майданчику, не тому, що це завдає незручностей іншим, а тому, що знає, що її покарають за агресивну поведінку. Так само, вона може не брати чужі іграшки, тому що знає, що «дістанеться», а не тому, що усвідомлює право власності іншої дитини.

Отже, аналіз уявлень дітей про правила поведінки в громадських місцях засвідчив: усвідомленість (дошкільники розуміють необхідність існування правил поведінки); фрагментарність знань (володіють уявленнями лише про найбільш поширені та очевидні правила); неоднозначну оцінку: (діти не завжди здатні дати правильну моральну оцінку діям інших людей, орієнтуючись більше на покарання, ніж на соціальний контекст).

Авторська методика Т. Сенько є інструментом для оцінки поведінкового компонента загальнокультурної компетентності. Вона дозволяє виявити не лише наявні у дітей знання про норми та правила поведінки, а й їх здатність до практичного застосування цих норм у спеціально створених умовах. Суть методики полягає в тому, що дітям пропонується виконати певні дії відповідно до заданих ситуацій. Дослідник спостерігає за їхньою поведінкою, щоб визначити, наскільки наявні уявлення про етикет вони можуть реалізувати на практиці.

Методика включає низку завдань, які моделюють типові соціальні ситуації. Наприклад, дитині можуть запропонувати:

привітатися з незнайомим дорослим: *«Привітайся з людиною, яку ти бачиш вперше»*. Це дає змогу оцінити, чи вміє дитина використовувати відповідні вербальні (наприклад, *«доброго дня»*) та невербальні (посмішка, прямий контакт очей) засоби комунікації;

правильно поводитися за столом: *«Покажи, як ти будеш їсти суп»*. Ця ситуація дозволяє оцінити наявність уявлень про столовий етикет — чи правильно дитина тримає ложку, чи не розмовляє під час їжі, чи користується серветкою;

поступитися місцем: *«У транспорті зайшла літня людина, а всі місця зайняті. Як ти вчиниш?»*. Така ситуація допомагає виявити сформованість емоційно-оцінного компонента, а саме здатність до емпатії та готовність до допомоги.

Результати виконання завдань зведені у таблиці, що представлена на рис. 2.2.

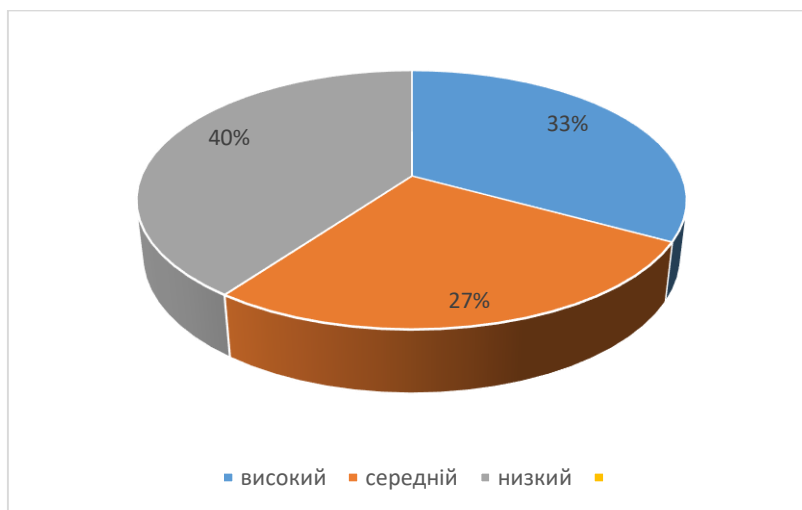

Рис. 2.2. Рівні сформованості поведінкового компоненту загальнокультурної компетентності дошкільників на констатувальному етапі

Дані діаграми свідчать, що більшість дітей (4 особи, або 27%) виявляють *середній рівень* сформованості поведінкових умінь, пов'язаних з виконанням засвоєних правил і норм поведінки. Це вказує на часткове засвоєння норм та їх непостійне застосування.

Водночас, значна частина вихованців (5 осіб, або 33%) продемонстрували *високий рівень* цих умінь. Це свідчить про доступність для дітей даного віку змісту поведінкових уявлень та їх здатність усвідомлювати призначення норм, а також аргументувати необхідність їх дотримання. Такий результат підкреслює, що цілеспрямована робота з дошкільниками може бути ефективною.

Наявність дітей з *низьким рівнем* (6 осіб, або 40%) поведінкових умінь підтверджує, що існують значні прогалини в їхній обізнаності та практичних навичках. Це вказує на потребу в спеціально організованій роботі у формуванні загальнокультурної компетентності дошкільників.

Результати дослідження виявили, що в більшості випадків діти не можуть на практиці застосувати свої знання про норми та правила поведінки в конкретних ситуаціях, що свідчить про розрив між теоретичними уявленнями та практичними навичками. Ці невдачі можуть бути пов'язані з формальним підходом до освітнього процесу в закладах

дошкільної освіти. Вихователі рідко створюють ситуації, що вимагають від дитини активного застосування знань. Прикладами таких невдач є:

- *Ситуація запрошення:* «У мене день народження, я тебе запрошую. Відзначатимемо в кафе, тільки про подарунок не забувай». У цьому прикладі дитина фокусується на подарунку, ігноруючи ввічливу форму запрошення, що показує відсутність розуміння взаємності та альтруїзму.
- *Телефонна розмова:* дитина не може вести діалог відповідно до правил етикету — не вітається, не представляється, не може чітко пояснити мету дзвінка. Це свідчить про недостатній розвиток комунікативних навичок.

Ці спостереження підкреслюють необхідність приділяти більше уваги практичному застосуванню уявлень про норми та правила поведінки в роботі з дітьми, зокрема через імітаційні та ігрові ситуації.

Для вивчення емоційно-оцінного ставлення до моральних норм було використано методику «Сюжетні картинки», розроблену І. Дермановою (Додаток В). Ця методика спрямована на оцінку сприйняття дитиною таких моральних категорій, як:

- Доброта (протиставляється агресії);
- Щедрість (протиставляється жадібності);
- Працьовитість (протиставляється ліні);
- Правдивість (протиставляється брехливості).

Саме ці поняття були обрані, оскільки вони є найбільш знайомими та доступними для розуміння дошкільниками, а їхнє застосування є поширеною вимогою в їхньому повсякденному житті.

Використання методики «Сюжетні картинки» дозволяє оцінити моральні уявлення дитини, вивчаючи її емоційне ставлення до моральних норм. Метою є виявлення адекватності емоційних реакцій на вчинки, зображені на малюнках. Очікується, що дитина виявить позитивну

емоційну реакцію (посмішку, схвалення) на моральний вчинок і негативну (осуд, обурення) – на аморальний [56, с. 63].

Дослідження проводиться індивідуально з кожною дитиною. Інструкція передбачає сортування картинок за двома категоріями: «добрі вчинки» та «погані вчинки». Дослідник просить дитину пояснити свій вибір, що дає змогу виявити не лише її оцінне ставлення, а й аргументацію. Такий підхід дозволяє отримати як якісні, так і кількісні дані про сформованість уявлень дитини щодо моральних норм.

Обробка та інтерпретація результатів методики здійснювалися за чотирибальною шкалою, де кожен бал відображає рівень сформованості емоційно-оцінного компонента уявлень про моральні норми.

- 1 бал (низький рівень): Дитина не здатна правильно класифікувати зображення, змішуючи позитивні та негативні вчинки. Емоційні реакції на моральні норми є неадекватними або повністю відсутніми [51, с. 92].
- 2 бали (середній рівень): Дитина правильно сортує картинки, але не може обґрунтувати свій вибір. Її емоційні реакції на вчинки, що зображені на картинках, є неадекватними [51, с. 93].
- 3 бали (достатній рівень): Дитина правильно сортує картинки та може пояснити свій вибір, хоча її аргументація може бути недостатньо розгорнутою. Емоційні реакції є адекватними, але виражені слабо.
- 4 бали (високий рівень): Дитина не лише правильно класифікує картинки та обґрунтовує свій вибір, але й може назвати відповідну моральну норму. Емоційні реакції є яскравими та адекватними, що проявляється в міміці та активній жестикуляції.

Результати, отримані за допомогою методики «Сюжетні картинки», показали, що діти по-різному виражають своє емоційне ставлення до моральних норм, таких як доброта, щедрість, працьовитість і правдивість [51, с. 93].

На *високому рівні* емоційно-оцінного ставлення перебували 4 дитини (27%). Ці дошкільники не лише правильно класифікували картинки, а й змогли обґрунтувати свій вибір. Їхні відповіді супроводжувалися яскравими, адекватними емоційними реакціями.

7 дітей (46%) перебували на *середньому рівні* емоційно-оцінного ставлення до моральних норм. Дошкільники правильно систематизували картинки, розділивши їх на позитивні та негативні вчинки. Вони змогли пояснити свій вибір, але їхні емоційні реакції на побачене були виражені слабо.

Наприклад, один із випробовуваних, Микита, правильно класифікував зображення, де хлопчики б'ються за іграшку, як «поганий вчинок», пояснивши, що «битися не можна». Водночас, картинку, на якій діти разом будують вежу, він відніс до «добрих вчинків» з коментарем, що «разом грати добре та весело». Незважаючи на правильну моральну оцінку, його реакції залишалися емоційно нейтральними, без виявлення яскравого схвалення чи осуду, що підтверджує недостатню сформованість емоційної складової.

У рамках проведеного дослідження 4 дітей (27%) були віднесені до *низького рівня* емоційно-оцінного ставлення до моральних норм. Дошкільники намагались систематизувати та класифікували зображення відповідно до поставленого завдання, але робили помилки, виявивши недостатньо сформовану здатність розрізняти позитивні та негативні вчинки.

Пояснення, надані дітьми, були не завжди обґрунтованими, а емоційні реакції на представлені вчинки – адекватними, хоча й вираженими слабо. Такий результат свідчить про часткове усвідомлення моральних норм, яке потребує подальшого розвитку.

Зведені результати виконання завдань за методикою представлені в діаграмі на рисунку 2.3, що дозволяє візуалізувати розподіл рівнів сформованості уявлень про норми етикету в дослідженій групі.

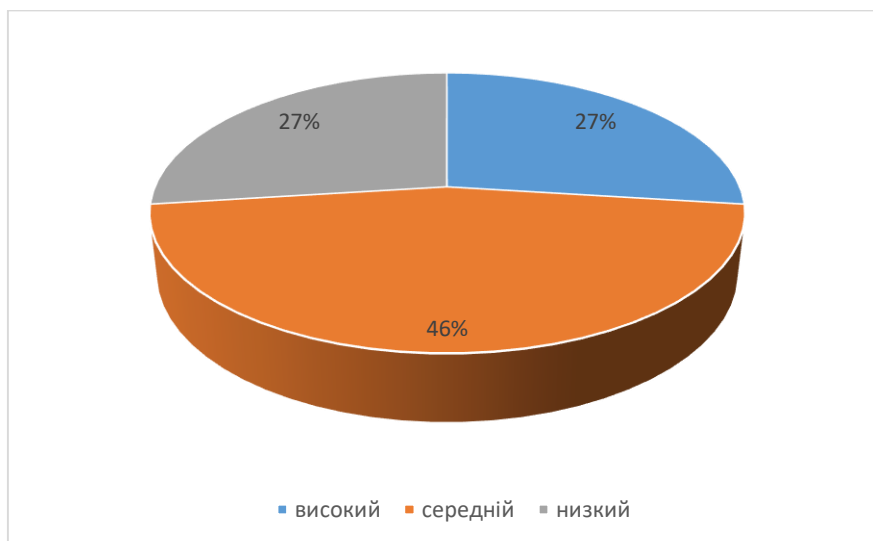

Рис. 2.3. Рівні сформованості емоційно-оцінного компоненту загальнокультурної компетентності дошкільників на констатувальному етапі

Результати проведеного дослідження свідчать, що дошкільники мають певні уявлення про норми етикету, проте рівень їх сформованості є недостатнім. Спостереження та діагностичні дані підтверджують потребу в цілеспрямованій роботі, спрямованій на підвищення обізнаності дітей у цій сфері.

2.2. Формувальний етап експериментальної роботи

Формувальний етап експериментальної роботи передбачав практичну перевірку дієвості теоретично обґрунтованих педагогічних умов розвитку загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку. *Перша педагогічна умова – використання проблемних ситуацій у процесі розвитку досліджуваної якості дозволила використати наступні проблемні ситуації:*

Ситуації, що вимагають ввічливості та поваги:

- Ситуація «Запрошення в гості»: пропонуємо дітям розіграти прихід гостя додому. Одна дитина – господар, інша – гість. Вихователь підказує, як привітатися, запросити сісти, запропонувати частування, а потім – як попрощатися, подякувавши за візит.

- Ситуація «Ми в театрі (кіно, на концерті)»: вихователь створює імітацію зали. Діти вчаться тихо заходити, займати свої місця, не шуміти під час вистави, аплодувати після її закінчення. Це допоможе сформувати уявлення про правила поведінки в публічних місцях.

- Ситуація «Розмова по телефону»: з використанням іграшкового телефону діти вчаться правильно вітатися, представлятися, ввічливо просити покликати іншу людину, а також коректно завершувати розмову.

Ситуації, що вчать ділитися та співпрацювати

- Ситуація «Спільна гра»: вихователь приносить в групу нову цікаву іграшку, але лише одну. Діти мають домовитися, як гратимуть нею по черзі, щоб ніхто не образився. Вихователь допомагає їм знайти компроміс.

- Ситуація «Допомога молодшим»: старші дошкільники отримують завдання допомогти молодшій групі, наприклад, скласти кубики після гри або роздати іграшки. Це формує почуття відповідальності та турботи про інших.

Ситуації, що тренують самостійність та акуратність:

- Ситуація «Помічник вихователя»: дитина отримує «роботу» помічника – допомогти вихователю роздати матеріал для заняття, прибрати після малювання чи розставити стільці. Це вчить відповідальності за спільний простір.

- Ситуація «Навести порядок»: після гри вихователь оголошує «змагання» на швидкість прибирання. Важливо, щоб кожна дитина розуміла, що її іграшка має бути на своєму місці, і що спільними зусиллями можна навести порядок дуже швидко.

- Ситуація «Сервіровка столу»: щодня один з дошкільників може бути черговим і допомагати накривати стіл до обіду, розставляючи тарілки, чашки, розкладаючи ложки. Це вчить послідовності дій і відповідальності.

- Ситуації поваги до інших: запитайте дітей, що робити, якщо вони бачать, як хтось ображає або сміється з однолітка, який відрізняється від них, наприклад, говорить іншою мовою або має інший колір шкіри. Обговорення таких ситуацій допомагає виховувати толерантність.

- Ситуації турботи про навколишнє середовище: запропонуйте дітям знайти рішення, куди викинути сміття після пікніка в лісі. Це вчить відповідальному ставленню до природи і суспільства.

- Ситуації, пов'язані з традиціями та культурними особливостями: Під час підготовки до свята, наприклад, Великодня, можна запитати, чому ми фарбуємо яйця і що символізує цей звичай. Це спонукає дітей до пізнання своєї культури та історії.

- Проблемні ситуації – це не просто завдання, а стимул для розвитку. Вони допомагають:

- Формувати критичне мислення: діти вчаться аналізувати ситуації, знаходити причини та наслідки.

- Розвивати емпатію: обговорюючи почуття інших, діти вчаться співпереживати і враховувати інтереси інших людей.

- Встановлювати зв'язки: дошкільники розуміють, як їхня поведінка впливає на інших, і чому важливо дотримуватися правил, що робить їх більш відповідальними.

Загалом, використання проблемних ситуацій у ЗДО є ефективним інструментом, що перетворює процес навчання на захопливе дослідження соціального світу.

На формувальному етапі дослідження було використано комплекс методів, прийомів та вправ, спрямованих на формування загальнокультурної компетентності дошкільників. Зокрема, ми застосували методики «театрального образотворення», адаптовані з «Методичних рекомендацій» до освітньої програми «Дитина». Особливу увагу було приділено особливостям формування глядацької та виконавської культури вихованців.

При ознайомленні дітей з театром, який за своєю природою є синтетичним мистецтвом, вихователь має враховувати низку важливих аспектів. Під час планування та проведення діалогів або полілогів про театр (незалежно від формату – обговорення вистави, перегляд тематичних ілюстрацій, віртуальна екскурсія), взаємодію з дітьми завжди починали з їхнього особистого досвіду.

Актуалізація знань: Дітям ставили запитання, що спонукали їх до роздумів про власний досвід: «Хто з вас був у театрі?», «З ким?», «Що ви бачили?», «Якими трьома словами ви можете описати театр?».

Особлива увага приділялася емоційному сприйняттю: «Які відчуття виникли, коли ви заходили в приміщення театру?», «Що найбільше вразило у виставі?». Це дозволяло дітям не просто перелічувати факти, а й аналізувати свої враження, що є ключовим для розвитку їхньої глядацької культури.

Алгоритм ознайомлення дітей з театром як культурною установою був розроблений із урахуванням її специфіки. Він застосовувався навіть за допомогою непрямих засобів (відео, фотографії тощо) і включав кілька етапів:

1. *Підготовка до відвідування театру:* цей етап був спрямований на формування бажання та усвідомлення важливості події. Обговорювались такі аспекти, як вибір вистави, придбання квитків, особливості одягу та необхідність бути пунктуальним.

2. *Ознайомлення з архітектурою театру:* дітям демонструвався образ театру як унікальної архітектурної споруди. Акцент робився на її відмінностях від звичайного будинку, а також на оздобленні приміщення та прилеглої території.

3. *Емоційне та сенсорне сприйняття:* на цьому етапі діти залучалися до сприйняття театру через органи чуття. Це включало візуальний (архітектурні рішення, колірні поєднання, освітлення),

слуховий (музичний супровід), а також тактильний (відчуття різних матеріалів) та нюховий (запах куліс) досвід.

4. *Спостереження за соціальними ритуалами:* дітям пропонували спостерігати (або розповідали) про поведінку людей у вестибюлі театру, що дозволяло вивчати соціальні норми.

В рамках освітньої роботи детально аналізувались дії глядачів. Це сприяє подальшій самостійній організації дітьми тематичних та режисерських ігор. Вивчення поведінкових аспектів у театрі включало процес придбання квитків: Дітям демонструвався діалог з касиром, що ілюстрував етикетну норму ввічливого спілкування та алгоритм купівлі квитка. Акцентувалась увага на інформації, що міститься на квитку (назва театру, вистави, номер ряду та місця):

- Глядач: - Доброго дня, можна придбати квиток на виставу для дітей?
- Касир: - Доброго дня! Вам на сьогодні? Який ряд вас цікавить?
- Глядач: - Так, на сьогодні. Чи є місця ближче до сцени?
- Касир: - У першому ряду ще є два місця. Підійдуть?
- Глядач: - Так, дякую! Яка вартість?
- Касир: - 200 гривень. Будь ласка!

Після придбання квитків, діти розглядали інформацію, що міститься на них (назва театру, вистави, номер місця та ряду), усвідомлюючи важливість цих даних. Далі переходили до естетичного сприйняття театрального простору. Їм пропонували уявити, як люди, що прийшли раніше, неспішно розглядають вишукані інтер'єри, насолоджуючись красою скульптур, портретів акторів, фотографій з вистав. Дітей також знайомили з правилом етикету щодо зовнішнього вигляду – «одяг має відповідати урочистості події», що підкріплювалося розповідями про те, як глядачі наводять лад біля театральних дзеркал.

Окремим етапом було вивчення взаємодії з капельдинером — людиною, яка перевіряє квитки біля входу до зали. Акцент робився на ввічливих формах спілкування:

Капельдинер: «Доброго дня, можна ваш квиток?»

Глядач: «Так, ось, будь ласка».

Капельдинер: «Дякую, проходите, будь ласка».

Підкреслювалось, що в українських театрах капельдинери часто одягнені у вишиванки, що є елементом національної культури. Також дітям пояснювали, що в холодну пору року капельдинер пропонує відвідувачам пройти до гардеробу, щоб залишити верхній одяг. Додатково їх знайомили з атрибутами глядача — програмкою, яка містить інформацію про виставу та її творців (режисера, акторів, художника), та театральним біноклем, що відрізняється від звичайного меншими розмірами та вишуканим дизайном.

Такі деталізовані сценарії допомагають дітям усвідомити багатогранність театрального середовища, сформувати уявлення про глядацький етикет та підготувати ґрунт для відтворення цих ситуацій в ігровій діяльності.

На етапі демонстрації вистави, навіть за відсутності можливості відвідати театр, для дітей створювали «візуальну картину» за допомогою вербального опису. Дітям пропонували уявити: лунає останній, третій дзвінок, який сповіщає про початок вистави. У залі згасає світло, починає звучати музика, розсувається завіса, і на сцену виходять актори, щоб розпочати виставу.

Особливу увагу приділяли формуванню *глядацької культури*. Перед початком вистави педагоги проводили підготовчу роботу, спрямовану на налаштування дітей на емоційне сприйняття. Уникаючи дисциплінарних зауважень, вихователі нагадували про особливий настрій, необхідний для перегляду, та інформували про сюжет майбутньої

вистави. Це сприяє не лише засвоєнню правил, а й формуванню позитивного ставлення до театрального мистецтва.

Після завершення вистави педагоги свідомо утримувались від постановки питань, що стосувалися лише змісту, надаючи дітям можливість самостійно пережити отримані враження. У випадках, коли діти самі ініціювали обговорення, їм надавалися точні та зрозумілі відповіді. Через кілька днів після показу проводилася робота, спрямована на закріплення отриманого досвіду, зокрема, через ігрові формати, такі як «інтерв'ю», малювання за мотивами вистави, створення художніх інсталяцій.

Обговорення вистави з дітьми охоплювало кілька ключових аспектів:

Сприйняття декорацій та їх ролі:

Вихователь: - Подивіться на сцену. Які кольори ви бачите? Якою ви уявляли хатинку Попелюшки? А як художник її намалював?

Дитина: - Вона дуже велика і сяє. Вона не схожа на мою хатинку.

Аналіз акторської гри:

Вихователь: - Коли принц посміхався, що ви відчували? А коли зла мачуха гримала, як ви думали, що вона відчуває?

Дитина: - Мені було страшно. Вона так говорила, ніби хотіла мене з'їсти».

Розуміння музичного супроводу:

Вихователь: - Яка була музика, коли Попелюшка танцювала на балу? Вона була веселою чи сумною? Чому?

Дитина: - Весела, щоб було гарно. Вона була схожа на радість.

Саморефлексія:

Вихователь: - Коли вам хотілось сміятись? А коли ви хотіли поплескати в долоні? Що саме вас так вразило?

Дитина: - Коли мені сподобалось, як танцював принц, я хотів кричати «браво!»

Розвиток естетичної рефлексії:

Ми зосередилися на формуванні в дитини відчуття «тут і зараз» - здатність переносити естетичні оцінки з конкретного твору на інші види мистецтва та власне життя. Це включало: *розуміння форм та змісту твору* (усвідомлення «моралі» казки); *інтерпретацію* (сприйняття смислів, закладених автором, та акторського виконання); *співпереживання* (здатність переживати емоції разом з героями); *рефлексію* (особистісну оцінку вистави, дій персонажів та власних емоцій); *перенесення досвіду* (використання отриманого поведінкового та емоційного досвіду в повсякденному житті).

Програмою формувального експерименту було доведено, що за умови систематичного обміну враженнями та емоціями у дітей 6-7 років формується *мистецька рефлексія*, що є основою для емоційної готовності до сприйняття мистецьких явищ та готовності до художнього самовираження. Таким чином, враховуючи природний інтерес дитини до пізнання нового, вихователь створює незабутній досвід взаємодії з театром, який мотивує дошкільника до подальшого контакту з цим видом мистецтва.

Використання художньо-літературних творів у дошкільному закладі є ефективним інструментом для формування у дітей позитивних рис характеру та духовно-моральних цінностей, які є основою їхньої загальнокультурної компетентності. Через опосередкований досвід літературних героїв, діти засвоюють такі риси, як доброта, дружелюбність, ввічливість та відповідальне ставлення до оточуючого світу. Враження від вчинків, успіхів та невдач персонажів емоційно опрацьовуються в свідомості дитини, що збагачує процес соціального виховання та сприяє інтеріоризації цінностей у її власне ставлення до людей та свого місця в соціумі.

Крім того, ми працювали над формуванням у дітей здатності розуміти зміст художніх творів, емоційно на них реагувати та

висловлювати власне ставлення до подій і героїв. За казкою Ю. Гармаша «Їжачок і соловейко» було проведено бесіду, що включала такі запитання:

- Що трапилося із Солов'ятком?
- Як йому допоміг Їжачок?
- А як би ви йому допомогли?
- Чи сподобалася вам Лисиця? Чому?

Після цього діти взяли участь у *grі-драматизації*. Завдяки цій роботі вони усвідомили важливість допомоги іншому, особливо в скрутній ситуації. У ході обговорення діти наводили приклади з власного життя: вони говорили, що «завжди допомагають своїм маленьким братикам і сестричкам» або «люблять допомагати татові в гаражі». Це свідчить про те, що отриманий досвід інтегрується в їхню повсякденну поведінку.

У ході експериментальної роботи було проведено заняття для дітей старшого дошкільного віку «*Справжні друзі*». Було використано наступні матеріали:

- Ілюстрації до казки В. Сухомлинського «Соловей і Жук».
- Картки із зображенням різних емоцій (радість, смуток, страх).
- Малюнки, що ілюструють ситуації взаємодопомоги та байдужості.
- Аудіозапис співу солов'я та дзижчання жука.

Хід заняття: I. Вступна частина

Вихователь: Діти, послухайте, будь ласка, цей звук. Що ви чуєте?" (Вмикає аудіозапис співу солов'я) "А тепер послухайте інший звук. Що це?" (Вмикає запис дзижчання жука) "Сьогодні ми дізнаємося, як ці дві зовсім різні істоти стали справжніми друзями. Я прочитаю вам казку Василя Сухомлинського «Соловей і Жук» (*Вихователь читає казку. Після цього проводить бесіду.*)

Обговорення:

- Чому Соловей не хотів дружити з Жуком спочатку? Що йому не подобалося?
- Що сталося з Жуком? Як почувався Соловей, коли Жук захворів?

- Чому Соловей вирішив співати для хворого Жука? Що це означає?
- Чи допоміг спів Солов'я Жуку? Як ви це зрозуміли?"
- Що в цій казці вчить нас дружбі? Чи потрібно бути схожими, щоб дружити?

Завдання №1: «Чарівні емоції»

Вихователь: Подивіться на ці картки. На кожній з них зображена якась емоція. Давайте знайдемо емоції, які відчували наші герої. Покажіть картку, коли Соловей відчував сум за свого друга. А коли він був щасливий, що допоміг? *(Діти вибирають картки та пояснюють свій вибір, що сприяє розвитку емоційного інтелекту.)*

Завдання №2: «Добре чи погано»

Вихователь: У мене є малюнки із різними вчинками. Давайте їх обговоримо. Наприклад, на цьому малюнку дівчинка ділиться іграшками з хлопчиком. Це хороший вчинок? А чому? *(Показує інші малюнки, що ілюструють взаємодопомогу або байдужість.)*

Завдання №3: Моделювання ситуації «Мій друг сумує».

Вихователь: Уявіть, що ваш друг чи подруга плаче. Що ви зробите, щоб допомогти? Як ви втішите його? Які слова скажете?

(Вихователь може запропонувати дітям розіграти ці ситуації в парах, використовуючи іграшки або жести.)

- *Ситуація 1:* «Мій друг упав і плаче». Дитина пропонує: - Я підійду, обійму і скажу: Не плач, усе буде добре.
- *Ситуація 2:* У мого друга нічого не виходить зібрати конструктор. Дитина пропонує: - Я запропоную свою допомогу і покажу, як це зробити.

Вихователь: Сьогодні ми зрозуміли, що дружити — це не лише весело гратися, але й допомагати, підтримувати та співпереживати. Пам'ятайте, що найкращим другом є той, хто завжди поруч, особливо, коли потрібна допомога. *(Вихователь пропонує дітям намалювати*

малюнок «Мій найкращий друг», де вони можуть зобразити себе та свого друга під час спільної діяльності.)

Для таких занять можна використовувати казки:

- «Лисичка і Журавель» (І. Франко)
- «Їжачок і Соловейко» (Ю. Гармаш)
- «Сонечко та Хрущик» (О. Дерманський)
- «Троє поросят» (англійська народна казка)
- «Теремок» (українська народна казка)

У процесі дослідження ми визначили, що сім'я та сімейні відносини відіграють першорядну роль у формуванні соціокультурної компетентності дитини. З огляду на те, що сімейне середовище є первинним простором для пізнання світу, ми зосередилися на формуванні у дошкільників уявлень про сім'ю та вихованні у них емпатії, взаємодопомоги та дружності. Через ці поняття дитина поступово усвідомлює себе частиною ширших спільнот – роду, країни та світу.

Для реалізації цього завдання було використано комплекс методів, що охоплюють різні види діяльності:

- Організація фотовиставок, таких як «Сімейні свята», «Як ми відпочиваємо», «Здорова сім'я – здорова дитина», дозволила дітям візуалізувати та обговорити сімейні цінності та традиції. Додатково можна проводити конкурси сімейних рецептів, де батьки діляться улюбленими стравами, або вечори сімейної творчості, де діти разом з батьками співають пісні чи читають вірші.

- Застосовувались дидактичні та сюжетно-рольові ігри, наприклад, «Моя родина», «Допоможи мамі», що моделюють повсякденні сімейні ситуації та вчать дітей розподіляти ролі та співпрацювати.

- Проводилися тематичні бесіди та читання творів, присвячених сім'ї та взаємодопомозі, що допомагало дітям вербалізувати свої почуття та розширювати словниковий запас.

- Було організовано перегляд сімейних фотоальбомів «Моя сім'я» та створення генеалогічних дерев або альбомів «Професійна династія» сприяли формуванню уявлення про історію роду.
- Використання мультфільмів, таких як «Пригоди Цибуліно», дозволяє в ігровій формі донести до дітей важливість дружби, взаємодопомоги та боротьби за справедливість.
- Додатково можна проводити тематичні зустрічі «Мій тато – найкращий», де батьки розповідають про свою роботу, або спільні майстер-класи, наприклад, з виготовлення подарунків для родичів.

2.4. Аналіз ефективності впровадження педагогічних умов розвитку загальнокультурної компетентності дошкільників

Після завершення формувального етапу експерименту було проведено контрольний етап. Його метою був аналіз та визначення ефективності запропонованих педагогічних умов у процесі формування та розвитку загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку. На цьому етапі використовувались ті ж самі діагностичні методики, що й на констатувальному етапі, що дозволило порівняти результати та виявити динаміку змін. Зведені результати контрольної діагностики представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. Рівні сформованості загальнокультурної компетентності у дітей дошкільного віку (контрольний етап)

Групи	Рівні сформованості		
	Високий	Середній	Низький
Констатувальний етап	4 (27%)	6 (40%)	5 (33%)
Контрольний етап	6 (40%)	7 (47%)	2 (13%)

Результати, отримані на етапі контрольного експерименту, свідчать про позитивну динаміку у формуванні загальнокультурної

компетентності у дошкільників. Зокрема, у 6 вихованців (40%) були зафіксовані показники високого рівня, у 7 дітей (47%) — середнього, а у 2 (13%) — низького.

Порівняльний аналіз отриманих даних візуально представлений на діаграмі (рис. 2.2).

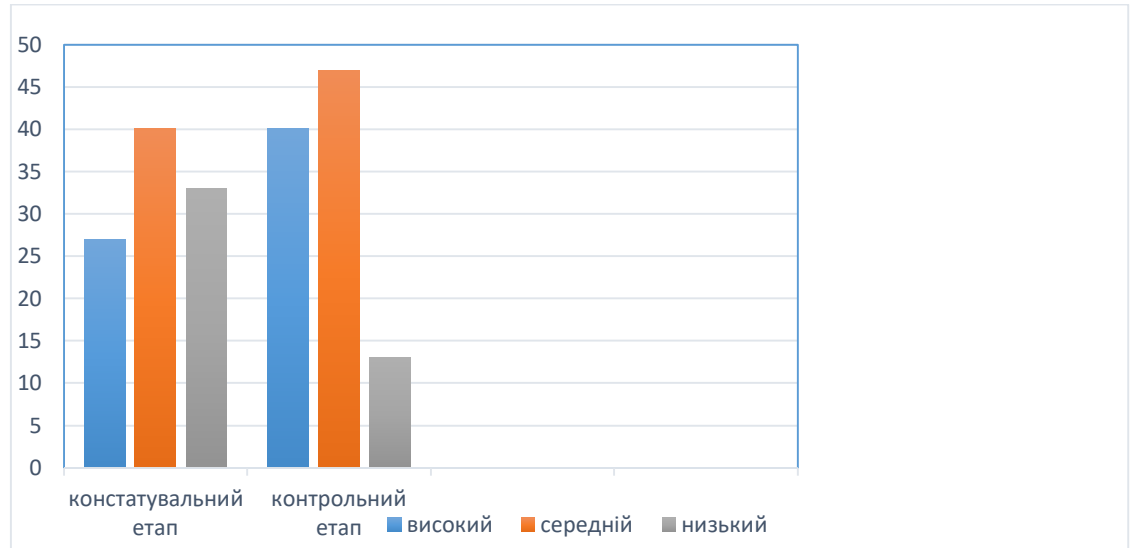

Рис.2.4. Рівні сформованості загальнокультурної компетентності дошкільників (контрольний етап)

Результати експерименту засвідчують, що розподіл дітей за рівнями сформованості загальнокультурної компетентності на констатувальному та контрольному етапах різняться. Результати контрольної діагностики дозволили виявити 40% дітей з високого рівня сформованості означеної компетентності, хоча на етапі констатувального експерименту їх було 27%. Зменшилась кількість дітей із низькими результатами (з 33% до 13%), а кількість дітей із середнім рівнем змінилася незначно – з 47% до 40%. Такі зміни пов'язані з тим, що деякі діти, які на констатувальному етапі продемонстрували середній рівень розвитку загальнокультурної компетентності, покращили свій результат під час контрольного етапу, інші дошкільники перейшли з групи низького рівня сформованості до групи середнього рівня.

Отже, отримані в ході експериментальної роботи результати свідчать про ефективність впровадження педагогічних умов у процес формування загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

У процесі роботи над дослідженням ми дійшли наступних висновків:

1. Культура виконує свою ключову функцію як соціальна пам'ять людства через забезпечення трансляції соціального досвіду між поколіннями. Цей процес вимагає не лише акумуляції досвіду, але й його результативної передачі. Звідси впливає пізнавально-аксіологічна функція культури, сутність якої полягає в осмисленні та інтерналізації ціннісних орієнтирів.

У контексті інтеграційних процесів української освітньої системи до європейського простору актуалізується роль загальнокультурної компетентності. Згідно з позицією вчених, ця компетентність є фундаментальною (базовою), оскільки вона створює передумови для засвоєння суб'єктами освітньої діяльності гуманістичних та культурних цінностей.

Наше дослідження базується на визначенні С. Мельник, яка тлумачить загальнокультурну компетентність як *«інтегроване новоутворення особистості, що є результатом засвоєння нею системи знань про світ культури, відповідних умінь, цінностей, ставлень, сформованості певних морально-особистісних якостей. Це дозволяє їй правильно визначати роль культури в житті сучасної людини, адекватно орієнтуватися в її продуктах, а також узгоджувати свою поведінку з моральними нормами й культурними цінностями»*.

Загальнокультурна компетентність позиціонується як фундаментальна основа для становлення активної громадянської позиції, формування національної ідентичності та розвитку соціокультурної орієнтації особистості.

Ця компетентність забезпечує гармонізацію взаємодії індивіда з його соціальним середовищем, що надає їй особливої значущості в межах сучасної особистісно-орієнтованої освітньої парадигми.

Суспільний запит спрямований на виховання ініціативних, відповідальних та цілеспрямованих громадян. Критично важливим завданням є інтерналізація культурних цінностей, що передбачає їхнє перетворення на індивідуальну характеристику, яка проявляється у моделях поведінки суб'єкта та його креативному підході до життєдіяльності.

2. Формування загальнокультурної компетентності у дітей дошкільного віку є багатограним процесом, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти. Структурно це поняття включає:

- засвоєння культурних норм,
- розвиток навичок соціальної взаємодії,
- формування національної ідентичності та патріотизму;
- опанування комунікативних навичок.

Надзвичайно важливим аспектом формування загальнокультурної компетентності є нерозривний зв'язок між розвитком національної ідентичності та полікультурним вихованням. Саме національна самосвідомість і патріотизм слугують основоположним фундаментом, на якому дитина формує розуміння цінності культурного розмаїття.

У дослідженні визначено *критерії* та *показники* сформованості загальнокультурної компетентності дошкільників:

когнітивний критерій включає знання про себе і свою сім'ю, свій рід та свій народ; уявлення про норми та правила поведінки, знання традицій, звичаїв, морально-етичних норм української культури та різних культур;

емоційно-оцінний: інтерес до взаємодії з людьми і мистецтвом, потреба у спілкуванні, спроможність до критичного осмислення власного вчинку та

поведінковий: уявлення про способи виконання норм, здатність реалізувати знання про різні народи, види культури і спілкування з людьми і творами мистецтва.

Виділені критерії та показники стали основою для визначення рівнів сформованості загальнокультурної компетентності дошкільників – *низького, середнього та високого*.

3. У дослідженні визначено, що педагогічними умовами, що сприяють ефективному формуванню загальнокультурної компетентності дошкільників, є:

- *використання проблемних ситуацій в освітньому процесі ЗДО;*
- *створення доброзичливого психологічного клімату в групі та колективі;*
- *створення сприятливого культурно-освітнього середовища у закладі дошкільної освіти.*

По закінченню формувального етапу експерименту, що полягав у впровадженні визначених педагогічних умов в освітній процес, нами проведено контрольний експеримент, який підтвердив ефективність виконаної роботи: рівень загальнокультурної компетентності дошкільників підвищився, що засвідчили результати діагностичної роботи.

Отже, висунута у дослідженні гіпотеза підтверджена. Отримані результати демонструють ефективність організації освітнього процесу ЗДО в контексті формування загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артемова Л. Актуальні проблеми виховання дітей в поліетнічному дошкільному навчальному закладі. *Збірник наукових праць*. Вип. 13. URL: <http://www.psyh.kiev.ua/> (дата звернення: 25.05.25).
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 22.08.2025).
3. Безкоровайна О. Полікультурне виховання дітей різних вікових груп: теоретичні засади. *Інноватика у вихованні*. 2024. Вип. 20. С. 17–24.
4. Березюк О. Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. *Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців : зб. наук. пр. / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко*. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2013. 122 с.
5. Біла І. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309053.pdf> (дата звернення: 26.08.2024).
6. Білан О. І. *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»*. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
7. Білицька В. М. Порівняльний аналіз визначення культурної, загальнокультурної, соціокультурної, культурологічної, полікультурної та крос-культурної компетентності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2019. № 2. С. 77–86.

8. Богуш А. Вплив полікультурного мовленнєвого середовища на формування мовної особистості. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 16. С. 11–14.
9. Богуш А. До проблеми патріотичного виховання дітей із родин ато та внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2017. № 3 (116). С. 7–11.
10. Богуш А. Інтегрований підхід у дошкільній освіті: мода чи вимога часу? *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2023. Вип. 3 (144). С. 121–127.
11. Богуш А. М., Березовська Л. І. *Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності* : монографія. Одеса : М. П. Черкасов, 2008. 203 с.
12. Бойченко В. Ідея полікультурності у змісті національної освіти. *Науковий вісник Чернівецького університету: Педагогіка та психологія*. Чернівці : Рута, 2003. Вип. 177, № 3–4. С. 40–44.
13. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта. *Шлях освіти*. 2002. № 1. С. 2–6.
14. Бурко О. Модель методичної системи формування загальнокультурної компетентності студентів університету. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1–2. С. 189–201.
15. Гавриш Н., Крутій К. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 2–7.
16. Гра як провідна діяльність дітей дошкільного віку. URL: <http://63.sadok.zt.ua/gra-yak-providna-diyalnist-ditey-doshkilnogo-viku/> (дата звернення: 07.05.2025).
17. *Дошкільна освіта : словник-довідник* / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : Тов. «ЛПКС» ЛТД, 2010. 324 с.

- 18.Дронова О. О. Педагогічні умови розвитку образотворення в процесі художньо-естетичного самовираження дітей 5–6 років. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf> (дата звернення: 2.09.2025).
- 19.Дуткевич Т. *Дошкільна психологія*. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 392 с.
- 20.Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05.05.2025).
- 21.Захарова Н. М. *Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору* : монографія. Донецьк : Ноулідж, 2010. 216 с.
- 22.Зданевич Л. Теоретичні підходи до полікультурного виховання дітей дошкільного віку. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. пр. Хмельницьк : Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2009. Вип. 5. С. 93–96.
- 23.Зубчевська С. В. Формування загальнокультурної компетентності студентів як педагогічна проблема. *Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф.* Умань : ФОП Жовтий О. О., 2019. С. 43–46.
- 24.Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Ч. 2). URL: <http://nus.org.ua/articles/integrované-navchannyatematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-2/> (дата звернення: 17.10.2024).
- 25.Іншаков А. Проблема формування соціокультурних компетентностей у дітей дошкільного віку в науковій і науково-методичній літературі. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57. С. 213–216.

26. Камінська В. В. Інноваційні форми роботи як засіб розвитку загальнокультурної компетентності педагогів. *Педагогічний пошук*. 2018. № 2. С. 26–30.
27. Канарова О., Нікіренко А. Розвиток мовлення засобами мультимедіа як умова формування соціокультурної компетентності у дітей дошкільного віку. *International scientific and practical conference*. Wloclawek, Republic of Poland, February 26–27, 2021. С. 129–133.
28. Каразоглю (Геділ) Ф. Полікультурне виховання дошкільників в умовах сучасного освітнього простору. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2016. № 2. С. 83–88. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup> (дата звернення: 17.10.2024).
29. Клевака Л., Гришко О., Заїка В. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Технології розвитку інтелекту*. 2022. № 1 (31). С. 74–89.
30. Князян М. О. Загальнокультурна компетентність майбутніх учителів як наукова проблема. *Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 55. С. 164–170.
31. Коновальчук І. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти на засадах компетентнісного підходу: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 764. С. 65–72.
32. Кононко О. Л. *Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід)* : монографія. Київ : Стилос, 2000. 336 с.
33. Кононко О. Оновлена програма «Я у Світі». URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2650-onovlenu-programa-ya-u-svt> (дата звернення: 24.09.2025).
34. Красновська І. П. Теоретичне обґрунтування понять «компетенція» і «компетентність» у дослідженнях науковців (другої половини ХХ

- початку ХХІ ст.). *Педагогічний альманах*. 2020. Вип. 45. С. 233–238.
35. Крутенко О. В. *Формування загальнокультурної компетентності учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових Державних стандартів*. Черкаси, 2020. 68 с.
36. Крутій К. Технологія формування полікультурної особистості. *Педагогічний дискурс*. 2009. Вип. 6. С. 104–109.
37. Крутій К., Зданевич Л. Механізм практичної реалізації створення полікультурного мовленнєвого середовища в закладі дошкільної освіти. *Інноватика у вихованні : зб. наук. праць / упорядн. О. Б. Петренко*. Рівне : РДГУ, 2018. Т. 1, Вип. 7. С. 41–45.
38. Крутій К., Деснова І. Термінологічне поле освітнього процесу: супровід та підтримка. *Věda a perspektivy: multidisciplinární mezinárodní vědecký magazín*. 2022. № 4 (11). Р. 111–121.
39. Крутій К. Л. Формування ключових компетенцій у дітей дошкільного віку в умовах полілінгвальності. URL: www.ukrdeti.com/umservik/ukmsv0.html (дата звернення: 17.09.25).
40. Культурна компетентність. URL: <https://urokok.com.ua/education-news/2099-11-klyuchovih-kompetentnostey-uchniv-ta-yih-zmist-za-derzhavnim-standartom-pochatkovoyi-shkoli-chek-list-dlya-vchitelya.html> (дата звернення: 07.07.2025).
41. Лисенко Н. В. *Педагогіка українського дошкілля : навч. посіб. 2-ге вид., доп.* Київ : Слово, 2010. 380 с.
42. *Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина»* / наук. ред. Г. В. Бєленька, О. А. Половіна, І. В. Кондратець. Київ : ТОВ «АКМЕ ГРУП», 2021. 568 с.
43. Мельник С. А. Інтегрований урок як засіб формування загальнокультурної компетентності учнів основної школи. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi.bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 04.08.25).

44. Мичковська В. Поняття полікультурності як якості особистості. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. 2021. № 1. С. 236–253.
45. Олійник О. М. *Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу* : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Волощук В. О., 2017. 163 с.
46. Онищук І. А. Інноваційні форми, методи і прийоми оптимізації художньо-творчої діяльності дошкільників. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.77-2.5> (дата звернення: 30.10.2025).
47. Озерна Н. М. Школи раннього розвитку в Україні у контексті модернізації дошкільної освіти. *Рідна школа : науково-методичний журнал*. 2019. № 2. С. 62–66. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 19.08.25).
48. Павелків Р. В., Цигипало О. П. *Дитяча психологія* : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 431 с.
49. *Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці* : монографія / Г. В. Бєленька, З. Н. Борисова, М. А. Машовець та ін. ; ред. І. І. Загарницька. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 310 с.
50. *Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку: компетентнісний підхід* : монографія / за заг. ред. Г. Бєленької, О. Половіної. Київ, 2015. 244 с.
51. Половіна О. Дитина у світі мистецтва. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 3–8.
52. Половіна О. Мистецька освіта як інструмент творення особистості. *Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 11–16.

- 53.Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей? URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yaksformuvatimistetsko> (дата звернення: 27.09.2025).
- 54.Поніманська Т. *Дошкільна педагогіка* : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
- 55.Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 07.04.2025).
- 56.Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 07.04.2025).
- 57.Рогальська І. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Луганськ, 2009. 43 с.
- 58.Рома О. Ю. Діяльнісний підхід в освіті: переосмислення концепту. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Запоріжжя, 12–18.05.2025). Запоріжжя, 2020. Вип. 1(38)/2020. URL: <https://drive.google.com/file/d/1AFbbnC6xv30yyQH9SsqoUG86Hm mMd5p> (дата звернення: 11.11.2024).
- 59.Романенко Н. Сучасна парадигма створення полікультурного середовища навчального закладу. *Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру НАПН України. Педагогіка*. 2012. № 5. С. 61–63.
- 60.Ручка А. О., Танчер В. В. Компетентність як чинник міжкультурної комунікації в глобалізованому світі. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. Вип. 3. С. 247–256.
- 61.Саранчук Ю., Харитонova І. Народні ігри та їхній виховний потенціал (за збіркою обробок дитячого фольклору "Весняночка" Василя Верховинця). *Художня творчість у контексті проблем її*

- вивчення: екологія душі, екологія планети : матеріали II Міжнар. конф. Бар, 2015. С. 116–119.*
62. Солодка А. Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*. Миколаїв : МДУ, 2005. С. 212–217.
63. Цаплюк О. Роль дитячої літератури в полікультурному вихованні дітей передшкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51. С. 187–189.
64. Чаговець А., Курганнікова О. Полікультурне виховання як передумова розвитку духовності дітей дошкільного віку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. № 1 (94). С. 255–264.
65. Шевчук А. Дитина у світі культури: орієнтири до освітньої лінії. *Дошкільне виховання*. 2012. № 9. С. 15–21.
66. Шпиталевська Г. Р. Загальнокультурна компетентність у контексті реалізації компетентнісного підходу. *Педагогічний дискурс : зб. наук. праць*. 2012. Вип. 11. С. 351–354.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.10.2023

(дата)

(підпис)

(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Приклади дидактичних ігор для формування загальнокультурної компетентності дошкільників

Дидактична гра «Юний скульптор»

Мета гри: формування культурної компетентності, підтримувати позитивне ставлення дитини до спільних ігор з дорослим; виховувати вміння діяти за зразком, доводити гру до кінця.

Хід гри

Старші дошкільники вже мають навички з ліплення. Запропонуйте дітям створити власну галерею українських народних іграшок.

Короткі відомості. У дохристиянський період іграшки переважно зображали священних тварин, птахів, фантастичних істот, що свідчить про їх зв'язок з культом язичників, народною міфологією. Після прийняття християнства іграшки здебільшого використовували з ігровою та декоративною метою. У слов'ян Наддніпрянщини це були дерев'яні коники, качечки. Датовані вони приблизно X – початком XII ст. У той час побутували і так звані технічні іграшки: луки, мечі, дзиги тощо.

Пригадаємо центри народних промислів, для яких характерним є виготовлення іграшки. Селище Опішня Полтавської області відоме своїми керамічними іграшками, які відображали реальну природу, народний побут, героїв казок, пісень, творів фантастики (коник, квочка з курчатами, пташниця, вершники, міські та сільські жінки в типовому одязі, звірі-музики тощо).

Своєрідність косівської іграшки найвиразніше виявлена в розписі, що зберігає традиційну для прикарпатської кераміки гаму кольорів. Рослинні візерунки, що оздоблюють фігурки тварин, птахів, вершників, насичені зеленими, жовтими, коричневими барвами, надають виробам косівських майстрів пишної декоративності. Оригінальні і самобутні глиняні птахи, вівці, серни, олені подаються здебільшого такими, як були спостережені на схилах гір, серед смерек, сосен, грабів.

Відома і цікава для дітей ужгородська іграшка. Собачки та півники, виліплені з глини, покриваються чорною фарбою, а потім розмальовуються тонкими лініями, широкими мазками, кругами, крапками білою, червоною, коричневою, синьою фарбами.

Рухлива гра «Алі-Баба»

Мета гри: підтримувати позитивне ставлення дитини до спільних ігор з дорослим та однолітками; розвивати силу, спритність, уміння допомагати друзям.

Хід гри

Дві команди дітей стають обличчям одна до одної, й кожна команда береться за руки. Перша команда кричить: «Алі-Баба». Друга відповідає: «Про кого слуга?» Перша команда просить: «Сашка (називає ім'я будь-якого гравця другої команди) нам сюди!» Гравець, якого назвали, біжить до першої команди й намагається розірвати ланцюжок рук її гравців. Якщо це йому вдалося, він забирає одного гравця усвою команду, якщо ні – залишається в цій команді.

Виграє та команда, у якій буде більше гравців.

Рухлива гра «День – ніч»

Мета гри: формування культурної компетентності старших дошкільників, підтримувати позитивне ставлення дитини до спільних ігор з дорослим та

однолітками; розвивати творчу та відтворювальну уяву, пам'ять, наочно-образне мислення, увагу; допомагати один одному.

Хід гри

Діти обирають ведучого – сову. Сова говорить: «Настав день, сова спить, а всі звірі стрибають, веселяться». Діти граються.

Сова говорить: «Настала ніч, сова виходить на полювання». Усі діти мають завмерти на своїх місцях. Хто поворухнувся, того сова «з'їла».

Отже, головний педагогічний сенс культурно-орієнтованих ігор – формування курної компетентності дітей старшого дошкільного віку в імітованій культурній діяльності, тобто створення ситуацій вибору, в яких дитина повинна вибрати спосіб вирішення тієї чи іншої культурної проблеми на основі сформованих у неї цінностей, моральних установок і свого соціального досвіду. У старших дошкільників в ігровому спілкуванні відбувається розвиток компонентів культурної компетентності, зокрема:

- формуються певних культурних та комунікативних навичок;
- збільшується інтересу до більш складних форм творчої взаємодії з партнерами по грі;
- дитина здатна розуміти особистісні особливості інших людей і враховувати їх і свої дії, набувають навик саморегуляції.

Особливостями культурно-орієнтованих ігор дошкільників виступають: колективний характер діяльності, актуальність змісту, педагогічний підхід до розподілу ролей, унікальність, спрямованість на формування колективного суб'єкта в єдності з активною позицією кожної дитини і єдність змісту інтелектуального та соціально-морального розвитку старших дошкільників.

В ігровому спілкуванні у старших дошкільників відбувається розвиток складових культурної компетентності (певних культурних та комунікативних навичок; інтересу до більш складних форм творчої взаємодії з партнерами по грі; здатність розуміти особистісні особливості інших людей і враховувати їх і свої дії; навички саморегуляції).

Схарактеризуємо дидактичні ігри, спрямовані на виховання культури поведінки старших дошкільників.

«Гуляємо парком»

Мета: формувати в дітей старшого дошкільного віку здатність встановлювати відносини співробітництва за допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування.

Хід гри

Учасники гри діляться на «скульпторів» та «глину». Скульптори

«ліплять» із глини свої скульптури: звіра, рибу, птицю, іграшку тощо. Потім скульптури завмирають, а скульптори гуляють парком, відгадуючи їхні назви. Лише учасники змінюються ролями. Вихователь – головний експерт, йому подобаються всі статуї, і він їх хвалить.

«Привітання гостей»

Мета: прививати норми етикету, прийнятих у нашому суспільстві та інших країнах під час зустрічі гостей, використовуючи при цьому вербальні та невербальні засоби спілкування; виховувати доброзичливість та гостинність.

Хід гри

Варіант 1. У гості до дітей прилетіли у блакитному гелікоптері відомі казкові герої: Чебурашка та Крокодил Гена, Буратіно, Дюймовочка, Карлсон та доктор Айболіт. Необхідно по-різному привітати та прийняти гостей, враховуючи, що Чебурашка ще маленький, а лікар Айболіт вже старенький.

При вітанні використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування (міміку, жести), дотримуватись наступних правил:

- дивитися в очі гостю,

- посміхатися, трохи нахиливши голову.

Під час гри уточнюється, коли доречно говорити слово «Привіт». Чи можна його говорити своєму другові? дорослому?

Варіант 2. Гостями можуть бути представники різних країн. Як вітати іноземців? Що означають їхні вітання?

«Прощання»

Мета: сприяти засвоєнню норм спілкування, прийнятих під час прощання.

Хід гри

Вихователь повідомляє, що гостям настав час відлітати. З'ясовує, що прощатися можна не лише за допомогою слів, а й рухів – можна попрощатися кивком голови, очима тощо. Дітям пропонується прощатися, використовуючи вербальні та невербальні засоби спілкування. Кожна дитина може сама вибрати спосіб прощання.

«Привітання»

Мета: вчити дітей вживати «формули ввічливості» з огляду на ситуацію. Обладнання: магнітофон.

Хід гри

Діти поділяються на дві підгрупи і стають у дві шеренги один до одного на відстані кількох кроків. За сигналом партнери наближаються один до одного та обмінюються різноманітними привітаннями (рукостискання, обійми, реверанс, кивок). Діти мають за допомогою жестів, міміки, пантоміміки, поглядів показати, як вони раді один одному.

«Назви лагідно»

Мета: вчити дітей підбирати лагідні слова, утворювати зменшувально-пестливі слова та говорити їх одне одному. Виховувати дружелюбність, лагідність, ніжність.

Ігрові дії: діти стають у коло. Вибирається ведучий – Фея Ніжність. Ця дитина по черзі торкається чарівною паличкою до всіх дітей у колі. Обрана дитина каже ніжні слова сусіду праворуч (ліворуч). Наприклад, милий, дорогий Сашко тощо.

Правила гри: думати, правильно утворювати та підбирати слова, слухати уважно відповіді товаришів, за необхідності – допомагати.

Обладнання: чарівна паличка.

«Коло бажань»

Мета: сприяти розвитку мовлення дітей, комунікативних навичок, мислення. Виховувати миролюбність, тверде бажання робити добро.

Ігрові дії: діти стають у коло і, передаючи іграшку по черзі, один одному висловлюють свої побажання. Наприклад, «Я хочу, щоби все зло на планеті зникло» та ін.

Обладнання: будь-яка іграшка (м'яч, лялька, ведмедик тощо).

«Згадай казку»

Мета: закріплювати у дітей знання змісту казок, оповідань. Вчити аналізувати та оцінювати вчинки героїв. Виховувати в дітях бажання робити добрі справи.

Ігрові дії: діти згадують знайомі казки та їхніх героїв, які робили добрі та злі вчинки, аналізують та дають їм оцінку. За кожну відповідь діти одержують фішку. Наприкінці гри вихователь підводить підсумки.

Правила гри: згадати казки, героїв, оцінити їхні вчинки. Обладнання: кольорові фішки. Приз для переможця.

«Благородні вчинки»

Ціль: Виховувати в дітях бажання робити вчинки заради інших людей. Формувати розуміння того, що вчинком ми називаємо не лише героїзм, а й будь-яку добру справу заради іншої людини.

Матеріал: м'ячик Хід гри:

Дітям пропонується перерахувати благородні вчинки стосовно дівчаток (жінок) та хлопчиків (чоловіків). Вихователь кидає м'яч одному з гравців, той називає шляхетний вчинок і перекидає м'яч наступному гравцю за своїм бажанням.

Наприклад, благородні вчинки для хлопчиків: називати дівчинку лише на ім'я; при зустрічі з дівчинкою першим вітатись; поступатися у транспорті місцем; ніколи не ображати дівчинку; захищати дівчинку; допомагати дівчинці переносити важкі речі; коли дівчинка виходить із транспорту, потрібно вийти першим і подати їй руку; хлопчик повинен допомогти дівчинці одягнутися, подати пальта тощо.

Шляхетні вчинки для дівчаток: називати хлопчика лише на ім'я; при зустрічі з хлопчиком вітатись; хвалити хлопчика за прояв уваги; не ображати і обзивати хлопчика, особливо у присутності інших дітей; дякувати хлопчику за добрі справи та вчинки та ін.

Гра «Мій кращий товариш»

Цілі:

1. Формувати у дітей поняття про позитивні риси характеру, уявлення про дружбу.
2. Виховувати повагу один до одного.
3. Сприяти розвитку творчої уяви та фантазії.
4. Виховувати культуру спілкування між хлопчиками та дівчатками.
 - запропонувати згадати свого друга чи подругу;
 - побачити який настрій у них;
 - передати все це в малюнку за допомогою кольорових олівців;
 - доповнити малюнок недостатньою частиною особи (рот, очі тощо).

Після виконання завдання діти кладуть свої роботи на стіл, милуються ними, підтримують дружню бесіду.

Гра-ситуація «Кінотеатр»

Цілі:

1. Розповісти про влаштування кінотеатру.
2. Уточнити знання дітей як треба поводитись у кінотеатрі (культура спілкування).

Після розмови вихователя про влаштування кінотеатру створюється ситуація для перевірки культури спілкування хлопчиків та дівчаток. Хлопчики (не всі) допомогли віднести стільці до дівчат. Потім усі розсілися і почалося обговорення – яке кіно дивитимемося. Вихователь за потреби нагадує форму спілкування.

«Чарівний букет квітів»

Мета: вчити виявляти увагу до оточуючих, встановлювати доброзичливі стосунки, помічати позитивні якості інших та висловлювати це словами, робити компліменти.

Обладнання: Зелена тканина або картон, вирізані пелюстки для кожної дитини.

Вихователь (показує на шматок тканини, що лежить на підлозі). Це зелена галявина. Який у вас настрій, коли ви дивитеся на цю галявину?

Діти. Сумний, нудний.

Вихователь. Як ви вважаєте, чого на ній не вистачає? Діти. Квітів.

Вихователь. Не веселе життя на такій галявині. Ось так і між людьми: життя без поваги та уваги виходить похмурим, сірим та сумним. А чи хотіли б зараз порадувати один одного? Давайте пограємо у «Компліменти».

Діти по черзі беруть по одному пелюстку, говорять компліменти будь-якому ровеснику та викладають його на галявині. Добрі слова мають бути сказані кожній дитині.

Вихователь. Подивіться діти, які красиві квіти вирости від слів на цій галявині. А зараз який у вас настрій?

Діти. Веселий, щасливий.

